

Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu

**Współczesne dyskursy
– rodzaje, analiza i badania (cz. II)**

pod redakcją
Grzegorza Adama Ziętali

Nowy Sącz 2025

Redaktor Naukowy

dr Grzegorz Adam Ziętała

Recenzje

dr hab. Artur Czapiga, prof. UR; dr hab. Ewa Dźwierzynska, prof. UR;
dr hab. Roman Gawarkiewicz, prof. US; dr Jarosław Hetman;
dr Sławomir Kuźnicki; dr Katarzyna Papaja; dr hab. Joanna Skolik, prof. UO;
dr hab. Agnieszka Uberman, prof. UR

Redaktor Techniczny

dr Tamara Bolanowska-Bobrek

© Copyright by Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu
Nowy Sącz 2025

ISBN 978-83-67661-66-9

Wydawca

Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu
ul. Staszica 1, 33-300 Nowy Sącz
tel.: +48 18 443 45 45, e-mail: sog@ans-ns.edu.pl
www.ans-ns.edu.pl

Adres redakcji

Wydawnictwo Naukowe Akademii Nauk Stosowanych w Nowym Sączu
ul. Staszica 1, 33-300 Nowy Sącz
tel.: +48 18 443 45 45, e-mail: wn@ans-ns.edu.pl, tbolanowska@ans-ns.edu.pl
wydawnictwo.ans-ns.edu.pl

Druk

Wydawnictwo i drukarnia NOVA SANDEC s.c.
Mariusz Kałyniuk, Roman Kałyniuk
ul. Lwowska 143, 33-300 Nowy Sącz
tel.: +48 18 441 02 88, e-mail: biuro@novasandec.pl

X. ROSYJSKI DYSKURS PATRIOTYCZNY (NA MATERIALE WYCHOWANIA PATRIOTYCZNEGO W SZKOŁACH) (*Grzegorz Adam Ziętała*¹)

Streszczenie

Kształtowanie postaw patriotyzmu – dumy z własnego narodu, kultury, języka, tożsamości narodowej – powinno być wolne od ideologii. W Rosji dyskurs ten przekształcił się w wychowanie szczególnych patriotów, od wczesnej edukacji szkolnej do nauczania w szkołach wyższych, do przygotowywania ideologicznego, „prania mózgów” młodych osób, wpajania im konieczności walki z „kolektywnym Zachodem”, walki z „nazistowską” Ukrainą. Towarzyszą temu specjalne lekcje w szkołach, powoływanie organizacji militarnych. Cały system edukacji patriotycznej nadzoruje Kreml, za którego aprobatą opracowano jednolite programy nauczania, serie podręczników. W każdym przedmiocie przemycą się elementy nowego patriotyzmu.

W poniższym tekście przedstawimy elementy dyskursu patriotycznego w edukacji świeckiej i religijnej, a zwłaszcza te, które obowiązują w Rosji od czasów inwazji na Ukrainę – specjalne lekcje w szkołach, rekomendacje metodyczne dla nauczycieli, materiały edukacyjne, organizacje, których zadaniem jest kształtowanie tego szczególnie rozumianego patriotyzmu.

Summary

Shaping patriotic attitudes – pride in one's nation, culture, language, and national identity – should be free from ideology. In Russia, this discourse has evolved into educating special patriots, from early school education to higher education, to ideological preparation, "brainwashing" young people, instilling in them the need to fight the "collective West," fight "Nazi" Ukraine. This is accompanied by special lessons in schools and the establishment of military organizations. The entire system of patriotic education is overseen by the Kremlin, with whose approval uniform curricula and textbook series have been developed. Elements of the new patriotism are being smuggled into every subject.

In the following text, we will present the elements of patriotic discourse in secular and religious education that have been in force in Russia since the invasion of Ukraine – special lessons in schools, methodological recommendations for teachers, educational materials, organizations whose task is to shape this particularly understood patriotism.

Wprowadzenie

Wychowanie w poszanowaniu własnego języka, kultury, narodu oraz kraju jest niezwykle ważne w dzisiejszych czasach. Jednak, jeśli to wychowanie przekształca się w „pranie mózgów”, odwracanie wartości i jednocześnie nazywa się to zaleceniami, rekomendacjami, to staje się niezwykle niebezpieczne. Oprócz państwa i jego ustaw, w wychowanie patriotyczne w Rosji włącza się aktywnie Rosyjska Cerkiew Prawosławna Patriarchatu Moskiewskiego. Duet Cyryl I – Putin od dawna decyduje, o czym i jak mają myśleć Rosjanie, co jest dobre, a co złe. Po inwazji na Ukrainę oba te ośrodki władzy wdrażają młodym ludziom specyficzne poczucie patriotyzmu. Oprócz szeregu pozytywnych i neutralnych wartości, znalazły się określenia o potrzebie walki z „nazistowską” Ukrainą,

¹ Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu.

z „kolektywnym Zachodem”. Wysławia się „bohaterów” specjalnej operacji wojskowej w Ukrainie jako prawdziwych patriotów, organizuje się akcje patriotyczne, szkolenia, obozy dla dzieci i młodzieży.

Celem niniejszego rozdziału jest scharakteryzowanie współczesnego rosyjskiego dyskursu patriotycznego oraz wskazanie w nim sposobów wychowywania młodzieży rosyjskiej zgodnie z kremłowską retoryką. Przyjęta dla potrzeb badania hipoteza badawcza brzmi: współczesny rosyjski dyskurs patriotyczny cechuje silna narracja prokremłowska, jest on pełen manipulacji, indoktrynacji młodego pokolenia i szerzenia dezinformacji. Metodą badawczą jest analiza 96 fragmentów oficjalnych tekstów ustaw federalnych, postanowień rządu, dokumentów cerkiewnych, zaleceń metodycznych prowadzenia lekcji w szkołach, dokumentów opisujących działalność ruchów i organizacji patriotycznych. Podstawowym problemem badawczym jest stan i jakość debaty patriotycznej we współczesnej Rosji, toczonej w sferze ustawodawczej i religijnej. Badanie to pozwoliło na określenie, jakiej narracji, jakich zwrotów, retoryki, sposobów manipulacji używają rosyjskie władze świeckie i religijne, żeby wychować młodzież zgodnie z nowym wzorcem patriotyzmu. Analizowane teksty obejmują lata 2010-2025.

I. Dyskurs patriotyczny

Patriotyzm, czyli miłość do ojczyzny, jest pojęciem istotnym zarówno dla Polaków, jak i Rosjan, o czym świadczą np. wyniki badań Michaela Fleischera. Ustalił on, że leksemy *patriotyzm* oraz *nampuomизм* zajmują podobne lokaty w hierarchii symboli kolektywnych kultury polskiej i rosyjskiej – odpowiednio 57. i 55. pozycję (Fleischer, 2003, s. 139-140).

Definicje słownikowe leksemów *patriotyzm* i *nampuomизм*, zawierające cechy systemowe, najsilniej ustabilizowane, stanowiące jądro znaczeniowe pojęcia, są podobne. Centralne miejsce zajmuje w nich miłość do ojczyzny, oddanie, działanie dla dobra ojczyzny nawet za cenę ofiar (Kapela, 2019, s. 106).

Lebediew i Kochanowa podają, że słowo *nampuom* pochodzi od greckiego ‘patriota’ – ‘kraj’, ‘rodak’, od ‘patrios’ – ‘należący do ojców’, ‘ojcowski’ i ‘patria’ – ‘ojczyzna’; słowo to weszło do języka rosyjskiego poprzez język niemiecki lub francuski w czasach Piotra I (Лебедев, Коханова, 2015, s. 29).

Jego znaczenie ulegało zmianom na przestrzeni wieków, np. w 1 poł. XIX wieku oznaczało „верного сына отечества”² [wiernego syna ojczyzny], a przed rewolucją 1917 roku było antonimem dla słowa „демократ” [demokrata] i synonimem słowa „монархист” [monarchista]. W czasach sowieckich oznaczało „любящих родину советских людей” [kochających ojczyznę ludzi radzieckich] i miało znaczenie bliskie słowom „коммунист” [komunista], „большевик” [bolszewik], a w epoce posowieckiej nabrało znaczenia „национал-патриот” [patriota narodowy] (Ibidem, s. 31).

W rosyjskim dyskursie patriotycznym znajduje potwierdzenie konstatacja socjologów na temat tego, że patriotyzm pełni w Rosji funkcję idei narodowej, jednoczącej naród, a także określającej jego tożsamość (np. идеологическая, патриотическая и объединяющая миссия; консолидация на патриотической, идейной основе). Tak rozumiany patriotyzm zakłada wspólnotę wartości, języka, historii i symboli narodowych (Kapela, 2019, s. 115).

² tłumaczenia własne – GAZ; analizowane elementy dyskursu w języku rosyjskim zostały ujęte w cudzysłów, a ich tłumaczenia – w nawias kwadratowy

Z uwagi na federacyjny ustrój państwa rosyjskiego oraz jego wieloetniczny charakter rosyjski patriotyzm jest wielowymiarowy. To postawa określająca relacje obywatela zarówno do całego kraju, jak i do małej ojczyzny. Przejawami prawdziwego patriotyzmu są: „уважение к национальному богатству, защита права каждого народа на собственную символику, почитание символов каждого народа” [szacunek do bogactwa narodowego, obrona prawa każdego narodu do własnej symboliki, szanowanie symboli każdego narodu] (Ibidem, s. 116).

W każdym ze współczesnych dyskursów można zauważyć elementy patriotyzmu. Przede wszystkim odnosi się on do dyskursu politycznego. Jak zauważa S. Pilikowski: „fenomen politycznego dyskursu patriotyzmu jako zbiór różnych tekstów, poświęconych przejawom indywidualnego rozumienia miłości do Ojczyzny, a także odzwierciedlających istotę społeczno-polityczną i ideologiczną wartości podmiotów dyskursu, zawiera różne interpretacje” (2020).

Początek kształtowania się współczesnego dyskursu patriotycznego w Rosji, które M. Martynow, L. Fadiejewa i A. Gaberkorn określają jako etap intuicyjny, to dyskusje na temat „национальной идеи” [idei narodowej] pod koniec lat 90. XX wieku. Znalazły one wyraz w dokumencie „Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2001-2005 годы” [Wychowanie patriotyczne obywateli Federacji Rosyjskiej na lata 2001-2005]. Drugi etap, nazywany operacyjnym, to 2 poł. roku 2000, kiedy koncepcja patriotyzmu uzyskała postać doktryny w tekstach polityków, liderów państwa, hierarchów Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej w programie na lata 2006-2010. Etap szczytowy to okres 2010-2018, gdy patriotyzm zaczął masowo wpływać na świadomość społeczną, czego przejawem było referendum o przyłączeniu Krymu do Rosji w 2014 roku (Мартынов, Фадеева, Габеркорт, 2020, s. 111-112). Po inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 roku można zauważyć kolejny etap specyficznie rozumianego dyskursu patriotycznego, który omówiony zostanie poniżej.

II. Wychowanie patriotyczne

II.1. Regulacje prawne i definicje ustawowe

Kwestia „патриотического воспитания” [wychowania patriotycznego] jest uregulowana w ustawie federalnej „О молодежной политике в Российской Федерации» от 30.12.2020 с изменениями и дополнениями от 28.12.2004 г.” [„O polityce młodzieżowej w Federacji Rosyjskiej” z dnia 30.12.2020 ze zmianą z dnia 28.12.2004], projekcie federalnym „Патриотическое воспитание” [Wychowanie patriotyczne] w ramach narodowego projektu „Образование” [Edukacja], w dekretach prezydenta, postanowieniach Rady Ministrów (np. Postanowienie Rady Ministrów FR z dnia 5.10.2010 „О государственной программе «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на годы 2011-2015» [O programie państwowym „Wychowanie patriotyczne obywateli Federacji Rosyjskiej na lata 2011-2015”) i przepisach prawnych poszczególnych podmiotów Federacji.

W art. 6 „Основные направления молодежной политики” [Główne kierunki polityki młodzieżowej] ustawy „О молодежной политике...” [O polityce młodzieżowej...] w punkcie 1. czytamy: „Основными направлениями молодежной политики являются” [Głównymi kierunkami polityki młodzieżowej są]: „патриотическое воспитание молодежи” [wychowanie patriotyczne młodzieży]. Znowelizowana w 2024 roku Ustawa podaje definicję wychowania patriotycznego młodzieży w art. 2, pkt. 4.1 według której patriotyzm to „любовь и уважение к Отечеству” [miłość i szacunek do Ojczyzny],

„защита Отечества” [obrona Ojczyzny], „защита исторической памяти” [obrona prawdy historycznej], „уважение к отечественной истории” [szacunek wobec ojczystej historii]:

[1] „патриотическое воспитание молодежи – систематическая и целенаправленная деятельность органов публичной власти и иных субъектов, осуществляющих деятельность в сфере молодежной политики, по формированию у молодых граждан любви и уважения к Отечеству, верности ему и чувства личной ответственности за судьбу Отечества перед нынешним и будущими поколениями, готовности к выполнению гражданского долга и конституционной обязанности по защите Отечества, а также по защите исторической правды и сохранению исторической памяти, формированию и укреплению у молодых граждан общероссийской гражданской идентичности (в том числе на основе региональных особенностей и народных традиций соответствующей территории), уважения к отечественной истории и гордости за достижения Отечества и ее граждан, развитию общественно значимой созидательной активности молодежи” (*Федеральный закон...*, 2020) [Wychowanie patriotyczne młodzieży – to systematyczna i ukierunkowana działalność organów władzy publicznej oraz innych podmiotów działających w sferze polityki młodzieżowej, mająca na celu kształtowanie u młodych obywateli miłości i szacunku do Ojczyzny, wierności wobec niej oraz poczucia osobistej odpowiedzialności za losy Ojczyzny wobec obecnych i przyszłych pokoleń, gotowości do wypełniania obowiązku obywatelskiego i konstytucyjnego w zakresie obrony Ojczyzny, a także obrony prawdy historycznej i zachowania pamięci historycznej. Celem jest również kształtowanie i umacnianie ogólnorosyjskiej tożsamości obywatelskiej młodych ludzi (w tym z uwzględnieniem regionalnych cech i tradycji narodowych danej społeczności), szacunku dla historii narodowej oraz dumy z osiągnięć Ojczyzny i jej obywateli, jak również rozwijanie społecznie istotnej, twórczej aktywności młodzieży].

W dokumencie „Постановление Правительства РФ от 5 октября 2010 г. № 795 «О государственной программе «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2011-2015 годы»” [Postanowieniu Rady Ministrów FR z dnia 5.10.2010 Nr 795 „О программе па́нствowym «Wychowanie patriotyczne obywateli Federacji Rosyjskiej na lata 2011-2015»”], podpisanym przez ówczesnego премьера Putina w celu „по дальнейшему формированию патриотического сознания российских граждан как одного из факторов единения нации” [dalszego kształtowania świadomości patriotycznej obywateli rosyjskich jako jednego z czynników jednoczenia narodu] mówi się o zadaniach wychowania patriotycznego jak, m.in.:

[2] „формирование позитивного отношения общества к военной службе и положительной мотивации у молодых людей относительно прохождения военной службы по контракту и по призыву” (*Постановление...*, 2010) [kształtowanie pozytywnego stosunku obywateli do służby wojskowej i pozytywnej motywacji młodzieży w stosunku do odbywania służby wojskowej na zasadzie kontraktowej i poboru].

Tematyka wychowania patriotycznego jest również określona w dekreście Putina „О национальных целях развития Российской Федерации на период до 2030 года” [O narodowych celach rozwoju Federacji Rosyjskiej na okres do 2030 roku], a także ustawie federalnej z 31.07.2020 r. „О внесении изменений в Федеральный закон «Об образовании в Российской Федерации» по вопросам воспитания обучающихся” [O wprowadzeniu zmian do ustawy federalnej „O edukacji w Federacji Rosyjskiej” w zakresie wychowania uczniów”]. Od 1 stycznia 2021 r. zaczęto realizować federalny projekt „Патриотическое воспитание” [Wychowanie patriotyczne] w ramach narodowego projektu „Образование” [Edukacja].

Federalna Agencja do spraw Młodzieży opracowała w 2022 roku „Основы патриотического воспитания граждан Российской Федерации. Методические рекомендации” [Podstawy wychowania patriotycznego obywateli Federacji Rosyjskiej. Rekomendacje metodyczne]. W dokumencie podano podstawowe definicje, omówiono sytuację w sferze wychowania patriotycznego, bazę dokumentów prawnych, wartości patriotyczne, główne kierunki rozwoju wychowania patriotycznego i podano szczegółowe zalecenia w wychowaniu patriotycznym w wymiarze pedagogiki, kultury, mediów, rodziny, historii, służbie Ojczyźnie, sportu, ekologii, nauki, wolontariatu.

Dokument podaje definicje patrioty, patriotyzmu i wychowania patriotycznego. Patriota „идентифицирует себя с народом, историей, культурой” [identyfikuje się z narodem, historią, kulturą], „готов стоять на защите интересов Отечества” [jest gotów bronić interesów Ojczyzny]:

[3] „Патриот – человек, который идентифицирует себя и свое будущее с народом, историей, культурой Родины, ощущает себя ответственным за ее благополучие, осознает социальную ответственность по отношению к своим соотечественникам, готов вносить своей деятельности вклад в процветание Отечества и стоять на защите его интересов” (*Основы патриотического...*, 2022, s. 4) [Patriota – to osoba, która utożsamia siebie i swoją przyszłość z narodem, historią i kulturą Ojczyzny, czuje się odpowiedzialna za jej dobro, jest świadoma swojej odpowiedzialności społecznej wobec współobywateli, gotowa jest aktywnie przyczyniać się do rozwoju Ojczyzny i bronić jej interesów].

Patriotyzm, oprócz „любви к Родине” [miłości do Ojczyzny] to też „готовность человека связать свое личное будущее с будущим своей страны” [gotowość człowieka do związania swojej przyszłości z przyszłością kraju]:

[4] „Патриотизм – нравственное чувство, включающее любовь к Родине, уважение к ее законам и традициям, преданность своему Отечеству, стремление служить его интересам, осознанную готовность человека связать свое личное будущее с будущим своей страны и действовать во благо Родины, народа, государства” (*Ibidem*, s. 4) [Patriotyzm – to uczucie moralne, obejmujące miłość do Ojczyzny, szacunek dla jej praw i tradycji, wierność wobec niej, dążenie do służby jej interesom oraz świadomą gotowość człowieka do związania swojej przyszłości z przyszłością kraju i działania na jego rzecz, dla dobra narodu i państwa].

Wychowanie patriotyczne ma na celu „формирование у граждан любви и уважения к Родине, ответственного отношения к своей стране, чувства верности своему Отечеству, готовности защищать его интересы” [kształtowanie miłości i szacunku do Ojczyzny, odpowiedzialnej postawy wobec kraju, wierności wobec niego, gotowości do obrony jego interesów]:

[5] „Патриотическое воспитание – систематическая и целенаправленная деятельность органов государственной власти, институтов гражданского общества и семьи по формированию у граждан любви и уважения к Родине, ответственного отношения к своей стране, чувства верности своему Отечеству, готовности защищать его интересы и вносить своей деятельный вклад в его процветание” (Ibidem, s. 5) [Wychowanie patriotyczne – to systematyczna i ukierunkowana działalność organów władzy publicznej, instytucji społeczeństwa obywatelskiego i rodziny, mająca na celu kształtowanie u obywateli oraz aktywnego udziału w jego rozwoju].

II.2. Wartości patriotyczne

Podstawowe wartości patriotyczne, zgodnie z tym dokumentem, to takie cechy jak „любовь” [miłość], „уважение” [szacunek], „гордость” [duma], „забота” [troska], „ответственность” [odpowiedzialność]:

[6] „Любовь к родному краю, Родине, Отечеству. Любовь к семье, своему народу, предкам и потомкам, признание семейных ценностей и важности преемственности поколений. Уважение к государственным символам (флаг, герб, гимн) и праздничным датам (День России, День Победы и др.). Уважение к закону, нормам общества, уважительное отношение к представителям различных конфессий, национальностей, социальных групп. Сохранение исторической памяти, знание истории страны, гордость за ее победы и героев. Положительное отношение к труду, потребность в труде на благо Отечества, стремление к профессионализму и достижениям. Гордость за российскую культуру, почтение к традициям, любовь к родному языку. Гордость за общественные, социальные, культурные, спортивные, экономические и иные достижения России. Забота об окружающей среде, восхищение родной природой. Признание единства своей судьбы и судьбы своей страны, своего народа. Деятельное, осознанное отношение к своей стране и малой родине, стремление защищать интересы родной страны, заботиться о ее процветании и благополучии. Ответственность за себя, свою семью, малую родину и Отечество” (Ibidem, s. 26-27) [Miłość do rodzinnych stron, Ojczyzy. Miłość wobec rodziny, swojego narodu, przodków i potomków, uznanie wartości rodzinnych i powagi dziedzictwa pokoleń. Szacunek wobec symboli państwowych (flaga, godło, hymn) i ważnych dat (Dzień Rosji, Dzień Zwycięstwa i in.). Szacunek wobec prawa, norm społecznych, pełne szacunku odnoszenie się do różnych wyznań, narodowości, grup społecznych. Zachowanie pamięci historycznej, znajomość historii kraju, duma z jej zwycięstw i bohaterów. Pozytywny stosunek do pracy, potrzeba pracy dla dobra Ojczyzny, dążenie do profesjonalizmu i osiągnięć. Duma z rosyjskiej

kultury, poszanowanie tradycji, miłość do ojczystego języka. Duma z rosyjskich osiągnięć społecznych, kulturowych, sportowych, gospodarczych i innych. Troska o środowisko naturalne, zachwycanie się ojczystą naturą. Uznanie jedności swego losu i losu swojego kraju, całego narodu. Aktywny, świadomy stosunek do swojego kraju i małej ojczyzny, dążenie do obrony interesów ojczystego kraju, troska o jej rozkwit i dobrobyt. Odpowiedzialność za siebie samego, swoją rodzinę, małą ojczyznę i Ojczyznę.]

II.3. Adresaci wychowania patriotycznego

W dokumencie określono adresatów wychowania patriotycznego, tzw. „объекты патриотического воспитания” [obiekty wychowania patriotycznego], którymi są: dzieci poniżej 7 roku życia, dzieci w wieku 7-14 lat, nastolatki w wieku 15-18 lat, młodzież studiująca w wieku 19-24 lata, pracująca młodzież w wieku 25-35 lat, ludność pracująca w wieku 36-55 lat, osoby powyżej 55 roku życia (Ibidem, s. 37-41).

II.4. Kierunki wychowania patriotycznego

Podstawowymi kierunkami wychowania patriotycznego jest wychowanie duchowo-moralne, historyczno-kulturowe, obywatelsko-patriotyczne, wojskowo-patriotyczne.

Wychowanie duchowo-moralne powinno wykształcić takie cechy charakteru jak „чувство долга” [poczucie obowiązku], „справедливость” [sprawiedliwość], „патриотизм” [patriotyzm], „честность” [uczciwość], „верность” [wierność], „порядочность” [prawość], „отзывчивость” [wrażliwość], „толерантность” [tolerancja], „ответственность” [odpowiedzialność], „готовность к самоотдаче и помощи нуждающимся” [gotowość do poświęcenia i niesienia pomocy potrzebującym]:

[7] „духовно-нравственное воспитание – система мер, направленная на формирование и развитие у человека духовно-нравственных ценностей и качеств, основанных на традиционной для России и ее народов культуре и определяющих его отношение к Родине, обществу, коллективу, людям, семье, к труду, своим обязанностям и к самому себе, таких как чувство долга, справедливости, патриотизм, честность, верность, порядочность, отзывчивость, толерантность, ответственность, готовность к самоотдаче и помощи нуждающимся” (Ibidem, s. 42) [wychowanie duchowo-moralne to system działań ukierunkowanych na kształtowanie i rozwój u człowieka wartości i cech duchowo-moralnych, opartych na tradycyjnej dla Rosji i jej narodów kulturze, które określają jego stosunek do Ojczyzny, społeczeństwa, wspólnoty, ludzi, rodziny, pracy, obowiązków i samego siebie. Należą do nich: poczucie obowiązku, sprawiedliwość, patriotyzm, uczciwość, wierność, prawość, wążliwość, tolerancja, odpowiedzialność, gotowość do poświęcenia i niesienia pomocy potrzebującym].

Wychowanie historyczno-kulturowe to „популяризация истории, совершений, традиций, обычаев” [popularyzacja historii, dokonań, tradycji, zwyczajów], ale też „любви и благодарности к предкам, таланту российского народа и его созидательному труду, чувства гордости за российские достижения и стремления продолжать славную историю России” [miłości i wdzięczności wobec przodków, uznania dla talentu narodu rosyjskiego i jego twórczej pracy, dumy z osiągnięć Rosji i pragnienia kontynuowania jej chwalebnej historii]:

[8] „историко-культурное воспитание – системная деятельность по популяризации отечественной истории и культуры, углублению знаний об истории российской государственности и ее переломных моментах, исторических и культурных вехах, ратных подвигах, научных, культурных, экономических, спортивных и иных свершениях русского народа, народных традициях и обычаях, историческом опыте и необходимости его учета в настоящем, памятниках истории и культуры, шедеврах культурного наследия; воспитанию любви и благодарности к предкам, таланту русского народа и его созидательному труду, чувства гордости за российские достижения и стремления продолжать славную историю России” (Ibidem, s. 42) [wychowanie historyczno-kulturowe to systemowa działalność na rzecz popularyzacji historii i kultury narodowej, pogłębiania wiedzy o historii państwowości rosyjskiej i jej punktach zwrotnych, wydarzeniach historycznych i kulturowych, czynach zbrojnych, osiągnięciach naukowych, kulturowych, gospodarczych, sportowych i innych, tradycjach i zwyczajach ludowych, doświadczeniu historycznym oraz konieczności jego uwzględniania w teraźniejszości, zabytkach historii i kultury, arcydziełach dziedzictwa kulturowego. Dąży się do wychowania miłości i wdzięczności wobec przodków, uznania dla talentu narodu rosyjskiego i jego twórczej pracy, dumy z osiągnięć Rosji i pragnienia kontynuowania jej chwalebnej historii].

Wychowanie obywatelsko-patriotyczne to „формирование личности” [kształtowanie osobowości], która „активно участвует в решении местных вопросов и национальных задач, системно исполняет гражданский долг, добросовестно трудится на благо Отечества, знает и почитает законы, нормы и правила человеческого общежития, государственные символы, уважает государство, принимает и разделяет его решения” [jest aktywna, uczestniczy w rozwiązywaniu spraw lokalnych i problemów narodowych, systematycznie wypełnia obowiązki obywatelskie, uczciwie pracuje na rzecz Ojczyzny, zna i szanuje prawo, normy i zasady współżycia społecznego, symbole państwowe, szanuje państwo i akceptuje jego decyzje]:

[9] „гражданско-патриотическое воспитание – процесс целенаправленного формирования личности, обладающей высокой гражданской культурой, которая осознает свои гражданские права и обязанности, разделяет ответственность за происходящее в стране и обществе, демонстрирует гражданскую и социальную активность, участвует в решении местных вопросов и национальных задач, системно исполняет гражданский долг, добросовестно трудится на благо Отечества, знает и почитает законы, нормы и правила человеческого общежития, государственные символы, уважает государство, принимает и разделяет его решения” (Ibidem, s. 42-43) [wychowanie obywatelsko-patriotyczne to proces ukierunkowanego kształtowania osoby o wysokiej kulturze obywatelskiej, świadomej swoich praw i obowiązków obywatelskich, współodpowiedzialnej za to, co dzieje się w kraju i społeczeństwie, wykazującej

aktywność obywatelską i społeczną, uczestniczącą w rozwiązywaniu spraw lokalnych i problemów narodowych, systematycznie wypełniającej obowiązki obywatelskie, uczciwie pracującej na rzecz Ojczyzny, znającej i szanującej prawo, normy i zasady współżycia społecznego, symbole państwowe, szanującej państwo i akceptującej jego decyzje].

Celem wychowania wojskowo-patriotycznego jest „подготовить к военной службе и защите Отечества” [przygotować do służby wojskowej i obrony Ojczyzny] i „популяризация военной службы, продвижение высоких идеалов и примеров воинского служения” [popularyzować służbę wojskową, promować wysokie ideały i przykłady wojskowej służby Ojczyźnie]:

[10] „военно-патриотическое воспитание – многоплановая систематическая деятельность, направленная на формирование физической и моральной готовности граждан к военной службе и защите Отечества, развитие необходимых качеств и навыков для выполнения воинского долга в рядах Вооруженных Сил Российской Федерации, других силовых ведомств и органов государственной безопасности, популяризацию военной службы, продвижение высоких идеалов и примеров воинского служения Родине” (Ibidem, s. 43) [wychowanie wojskowo-patriotyczne to wieloaspektowa, systematyczna działalność, ukierunkowana na kształtowanie fizycznej i moralnej gotowości obywateli do służby wojskowej i obrony Ojczyzny, rozwijanie niezbędnych cech i umiejętności potrzebnych do pełnienia obowiązków wojskowych w szeregach Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, innych struktur siłowych i organów bezpieczeństwa państwowego. Obejmuje również popularyzację służby wojskowej, promowanie wysokich ideałów i przykładów wojskowej służby Ojczyźnie].

II.5. Wymiary wychowania patriotycznego

Niezwykle ciekawe są też wymiary, w których należy realizować wychowanie patriotyczne (nazwane słowem „границы”) i szczegółowe zalecenia w zakresie pedagogiki, kultury, mediów, służby Ojczyźnie, sportu, nauki, rodziny, historii, ekologii, dobroczynności oraz wolontariatu, z podziałem na poszczególne grupy docelowe, tzw. obiekty.

II.5.1. Pedagogika

Wychowanie patriotyczne może odbywać się dzięki właściwej pracy pedagogów w szkołach, gdyż „педагог может делиться с учащимися знаниями о природных богатствах России, знакомить с шедеврами культуры, показывать достижения страны в различных областях, вклад в развитие мировой науки и техники, роль в истории или по-другому подчеркивать неповторимость и красоту родной земли и ее народа” [pedagog może dzielić się z uczniami wiedzą o naturalnych bogactwach Rosji, zapoznawać z arcydziełami kultury, pokazywać osiągnięcia kraju w różnych dziedzinach, wkład w rozwój światowej nauki i techniki, rolę w historii lub inaczej podkreślać niepowtarzalność i piękno ziemi ojczystej i jej narodu]:

[11] „Педагогика как наука о воспитании и обучении человека служит мощным инструментом формирования патриотизма. Патриотические ценности максимально естественно встраиваются в систему преподавания по каждому предмету в школе, ссузе или вузе, будь то история, литература, география, предметы естественно-научного, экономического или технического цикла. Также легко патриотический компонент интегрируется в кружковую или досуговую деятельность. На каждом занятии педагог может делиться с учащимися знаниями о природных богатствах России, знакомить с шедеврами культуры, показывать достижения страны в различных областях, вклад в развитие мировой науки и техники, роль в истории или по-другому подчеркивать неповторимость и красоту родной земли и ее народа. Важную роль в становлении патриотического сознания играет школьный курс отечественной истории, побуждающий человека воспринимать историю страны как «свою», то есть идентифицировать себя как наследника и продолжателя определенной традиции. Кроме того, педагог может воспитывать патриотизм своим примером, своим патриотическим поведением и отношением к Родине” (Ibidem, s. 44) [Pedagogika jako nauka o wychowaniu i nauczaniu człowieka jest potężnym instrumentem kształtowania patriotyzmu. Wartości patriotyczne są naturalnie wbudowane w system nauczania każdego przedmiotu w szkole podstawowej, szkole średniej lub uczelni, niezależnie czy to dotyczy historii, literatury, geografii, przedmiotów z cyklu przyrodniczego i naukowego, gospodarczego czy technicznego. Równie łatwo elementy patriotyczne są zintegrowane z działalnością w kółkach i wolnym czasie. Na każdych zajęciach pedagog może dzielić się z uczniami wiedzą o naturalnych bogactwach Rosji, zapoznawać z arcydziełami kultury, pokazywać osiągnięcia kraju w różnych dziedzinach, wkład w rozwój światowej nauki i techniki, rolę w historii lub inaczej podkreślać niepowtarzalność i piękno ziemi ojczystej i jej narodu. Ważną rolę w kształtowaniu świadomości patriotycznej odgrywa kurs historii ojczystej w szkołach, który pobudza człowieka do odczuwania historii kraju jako „swojej”, to znaczy do identyfikowania się jako spadkobiercy i kontynuatora określonej tradycji. Oprócz tego pedagog może wychowywać patriotów swym przykładem, swoim zachowaniem patriotycznym i stosunkiem wobec Ojczyzny].

Zgodnie z profilami osobowości patrioty w wymiarze pedagogiki (na podst.: *Основы патриотического...*, 2022, s. 44-45) dla poszczególnych grup wiekowych znajdują się następujące wskaźniki:

- dla grupy wiekowej dzieci do 7 lat

[12] „учит азбуку” [uczy się alfabetu]; „знакомится с окружающим миром” [zapoznaje się z otaczającym go światem]; „понимает нормы поведения” [rozumie normy zachowania]; „вежлив с окружающими” [jest uprzejmy wobec otaczający go osób],

- dla dzieci w wieku 7-14 lat:
[13] „осваивает школьную программу” [realizuje program szkolny]; „посещает кружки и секции” [bierze udział w kołach i sekcjach]; „умеет взаимодействовать с людьми” [potrafi współdziałać z innymi osobami]; „помогает товарищам в учебе” [pomaga kolegom w nauce],
- dla nastolatków w wieku 15-18 lat:
[14] „выбирает будущую профессию” [wybiera przyszły zawód]; „накапливает знания” [poszerza wiedzę]; „уважает нормы и правила” [szanuje normy i zasady]; „несет ответственность за свои слова и поступки” [ponosi odpowiedzialność za swoje słowa i czyny],
- dla młodzieży studiującej w wieku 19-24 lata:
[15] „осваивает профессию” [opanowuje zawód]; „углубляет знания” [pogłębia wiedzę]; „знает свои гражданские права и обязанности” [zna swoje prawa i obowiązki obywatelskie]; „выполняет гражданский долг” [realizuje obowiązek obywatelski],
- dla młodzieży pracującej w wieku 25-35 lat:
[16] „совершенствуется в профессии” [doskonali się w swym zawodzie]; „помогает детям в учебе” [pomaga dzieciom w nauce]; „учит детей нормам поведения” [uczy dzieci norm zachowania]; „расширяет свой кругозор” [poszerza swoje horyzonty],
- dla ludności pracującej w wieku 36-55 lat:
[17] „берет наставничество над молодыми специалистами” [jest mentorem dla młodszych specjalistów]; „осваивает новые технологии” [opanowuje nowoczesne technologie],
- dla osób w wieku przedemerytalnym i emerytów w wieku 55+ lat:
[18] „делится знаниями и опытом” [dzieli się wiedzą i doświadczeniem]; „учится новому” [uczy się nowych rzeczy].

II.5.2. Kultura

Kultura ma niezwykle ważne znaczenie, ponieważ „музыка, архитектура, литература, кино, живопись, театр, танцы формируют в человеке чувство прекрасного, позитивное отношение к окружающему, способность к сопереживанию, стремление делиться эмоциями” [muzyka, architektura, literatura, filmy, malarstwo, teatr, taniec kształtują w człowieku poczucie piękna, pozytywnego stosunku do otoczenia, zdolność do współodczuwania, dążenie do dzielenia się emocjami], „патриотизм может проявляться через знание и почитание родной культуры, создание творческих произведений патриотической направленности или прославляющих Россию своим величием, сохранение культурного наследия для будущих поколений” [patriotyzm może przejawiać się w знaniu i poważaniu ojczystej kultury, tworzeniu dzieł o charakterze patriotycznym lub wysławiających Rosję w swej wielkości, zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń]:

[19] „Культура – самый широкий канал распространения патриотической идеологии. Изучение культуры и погружение в нее – один из эффективных способов пробудить чувство любви к Родине. Основу культуры каждой страны составляют духовные ценности ее народов. Именно воспринятые с детства традиции, обычаи, устои влияют на любовь и привязанность человека к малой родине, желание сделать мир вокруг себя лучше. Культура служит инструментом познания прошлого или настоящего, его осмысления и воспроизведения чувств, заложенных создателями культурных ценностей, тем самым обеспечивая передачу памяти поколений, их стремлений и идеалов. Культура – в лице лучших ее произведений – задает ролевые модели, определяет образ мыслей и поведение человека. Музыка, архитектура, литература, кино, живопись, театр, танцы формируют в человеке чувство прекрасного, позитивное отношение к окружающему, способность к сопереживанию, стремление делиться эмоциями. Культурные достижения – как уже всемирно известные произведения и деятели, так и современные, вдохновляют, вызывают чувство гордости за свою страну, дают понимание, что без культурного наследия твоей Родины мир был бы духовно беднее. Патриотизм может проявляться через знание и почитание родной культуры, создание творческих произведений патриотической направленности или прославляющих Россию своим величием, сохранение культурного наследия для будущих поколений, межнациональное и межконфессиональное согласие и даже просто через культуру поведения” (Ibidem, s. 46-47) [Kultura to najszerszy z kanałów rozpowszechniania idei patriotyzmu. Uczenie się kultury i zagłębianie w niej to jeden z najbardziej efektywnych sposobów pobudzania uczucia miłości do Ojczyzny. Bazą każdej kultury kraju są wartości duchowe jej narodów. To właśnie wpajane od dzieciństwa tradycje, zwyczaje, zasady wpływają na miłość i przywiązanie człowieka do małej ojczyzny, pragnienie uczynienia lepszym świata, który jest wokół nas. Kultura jest narzędziem do poznania przeszłości i teraźniejszości, jej uświadomienia sobie i odtworzenia uczuć, które stworzyli twórcy wartości kulturowych, w ten sposób zapewniając przekazywanie pamięci, dążeń i ideałów z pokolenia na pokolenie. Kultura w postaci najlepszych jej dzieł tworzy modele ról, określa sposób myślenia i zachowania człowieka. Muzyka, architektura, literatura, filmy, malarstwo, teatr, taniec kształtują w człowieku poczucie piękna, pozytywnego stosunku do otoczenia, zdolność do współodczuwania, dążenie do dzielenia się emocjami. Osiągnięcia kulturowe, jak światowej sławy utwory i ich twórcy, również ci współcześni, potrafią natchnąć, wywołać poczucie dumy ze swego kraju, przyczyniają się do zrozumienia tego, że bez dziedzictwa kulturowego twojej Ojczyzny świat byłby biedniejszy duchowo. Patriotyzm może przejawiać się w знaniu i poważaniu ojczystej kultury, tworzeniu dzieł o charakterze patriotycznym lub wysławiających Rosję w swej wielkości, zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, zgodzie pomiędzy narodami i religiami i nawet po prostu poprzez kulturę zachowania].

Zgodnie z profilami osobowości patrioty w wymiarze kultury (na podst.: *Основы патристического...*, 2022, s. 47-48) dla poszczególnych grup wiekowych znajdują się następujące wskaźniki:

- dla grupy wiekowej dzieci do 7 lat

[20] „учится рисовать, петь, танцевать” [potrafi rysować, śpiewać, tańczyć]; „слушает народные сказки, песни” [słucha ludowych bajek i piosenek]; „учит стихи российских поэтов” [uczy się wierszy poetów rosyjskich]; „смотрит развивающие мультфильмы” [ogląda kreskówki, które mają rozwijać go],
- dla dzieci w wieku 7-14 lat:

[21] „ходит в музеи и на экскурсии” [chodzi do muzeów i na wycieczki]; „посещает творческие кружки” [bierze udział w kołach twórczości]; „любит читать” [lubi czytać]; „ценит родной язык” [docenia język ojczysty]; „смотрит качественное кино и мультфильмы” [ogląda dobrej jakości filmy i kreskówki],
- dla nastolatków w wieku 15-18 lat:

[22] „смотрит отечественные спектакли и постановки” [ogląda rosyjskie spektakle i inscenizacje]; „посещает музеи” [zwiedza muzea]; „развивает и обогащает свою речь” [rozwija i wzbogaca swoją mowę]; „пробует разные творческие техники” [próbuję różnych technik twórczych],
- dla młodzieży studiującej w wieku 19-24 lata:

[23] „путешествует по России” [podróżuje po Rosji]; „изучает историю культуры” [uczy się historii kultury]; „создает свои культурные проекты” [tworzy własne projekty kulturowe]; „гордится российской культурой” [jest dumny z rosyjskiej kultury]; „сохраняет культурное наследие” [zachowuje dziedzictwo kulturowe],
- dla młodzieży pracującej w wieku 25-35 lat:

[24] „посещает выставки и художественные галереи” [chodzi na wystawy i do galerii sztuki]; „знакомит детей с родной культурой” [zapoznaje dzieci z ojczystą kulturą]; „имеет творческое хобби” [ma hobby twórcze],
- dla ludności pracującej w wieku 36-55 lat:

[25] „расширяет свой культурный кругозор” [poszerza swoje horyzonty kulturowe]; „читает отечественную классику” [czyta klasykę rosyjską]; „занимается творчеством и осваивает его новые виды” [zajmuje się twórczością i poznaje jej nowe gatunki],
- dla osób w wieku przedemerytalnym i emerytów w wieku 55+ lat:

[26] „сохраняет культуру речи” [zachowuje kulturę mowy]; „посещает творческие объединения и студии” [chodzi do twórczych jednostek i studiów]; „читает современную литературу” [czyta literaturę współczesną]; „рассказывает о культуре прошлого” [opowiada o kulturze przeszłości].

II.5.3. Media

We współczesnych czasach niezwykle ważne są media, które „формируют у обывателя образ мира, в котором он живет, внедряют ценности, позитивные образы и модели поведения, влияют на общественное мнение по важнейшим государственным общественно-политическим вопросам” [kształtują w odbiorcach obraz świata, w którym żyją, promują wartości, pozytywne wzorce i modele zachowań, wpływają na opinię publiczną w kwestiach istotnych dla państwa i życia społeczno-politycznego] i muszą przekazywać informacje, które cechuje „патриотическая направленность” [charakter patriotyczny] i mogą „призывать население страны к консолидации и единению, а не разобщению” [wzywać społeczeństwo do jedności i solidarności, a nie do podziałów]:

[27] „Медиа ежедневно воздействуют на человека и выступают одним из ведущих механизмов формирования мировоззрения. Средства массовой информации, социальные медиа и блоги дают возможность донесения сообщений до широких слоев населения. В условиях наступления эры всеобщей информатизации, стирания границ и облегчения доступа к источникам информации самого разного уровня значительно возросла ответственность СМИ, социальных медиа и блогов за транслируемую информацию. Распространяя патриотический и просто позитивный контент, медиа становятся инструментом патриотического воспитания. Медиа формируют у обывателя образ мира, в котором он живет, внедряют ценности, позитивные образы и модели поведения, влияют на общественное мнение по важнейшим государственным общественно-политическим вопросам. Важно, чтобы информация, которую преподносят СМИ, имела патриотическую направленность и призывала население страны к консолидации и единению, а не разобщению. Медиа должны демонстрировать достижения страны, ее сильные стороны, но должны делать это корректно и объективно. Необходимо, чтобы такая информация подавалась доступным для целевой аудитории языком, интересно и ненавязчиво, позволяя гражданину самому сформировать оценку происходящему и сделать позитивные выводы из представленных фактов. Большое внимание должно уделяться развитию у населения критического мышления и информационной гигиены, которые позволяют бороться с информационными вбросами. При этом, любой человек может сам быть источником патриотического контента: публиковать в социальных сетях информацию о положительных переменах, социальных инициативах, добрых поступках, свершениях отдельных людей и всего государства, вести патриотический блог или канал, участвовать в патриотических онлайн-акциях” (Ibidem, s. 48-49) [Media codziennie oddziałują na człowieka i są jednym z głównych mechanizmów kształtowania światopoglądu. Środki masowego przekazu, media społecznościowe i blogi umożliwiają przekazywanie informacji szerokim kręgom społeczeństwa. W dobie powszechnej informatyzacji, zanikania granic i łatwiejszego dostępu do źródeł informacji na różnych poziomach znacznie wzrosła odpowiedzialność mediów, mediów społecznościowych

i blogów za treści, które przekazują. Popularyzując patriotyczne i ogólnie pozytywne treści, media stają się narzędziem wychowania patriotycznego. Media kształtują w odbiorcach obraz świata, w którym żyją, promują wartości, pozytywne wzorce i modele zachowań, wpływają na opinię publiczną w kwestiach istotnych dla państwa i życia społeczno-politycznego. Ważne jest, aby informacje przekazywane przez media miały charakter patriotyczny i wzywały społeczeństwo do jedności i solidarności, a nie do podziałów. Media powinny ukazywać osiągnięcia kraju i jego mocne strony, ale powinny robić to w sposób rzetelny i obiektywny. Ważne jest również, aby taka informacja była przekazywana językiem zrozumiałym dla grupy docelowej, w sposób interesujący i nienachalny, co pozwoli obywatelowi samodzielnie ocenić sytuację i wyciągnąć pozytywne wnioski z przedstawionych faktów. Dużą wagę należy przywiązywać do rozwijania u społeczeństwa myślenia krytycznego i higieny informacyjnej, które pozwalają zwalczać dezinformację. Warto przy tym pamiętać, że każdy człowiek może sam być źródłem patriotycznych treści: publikować w mediach społecznościowych informacje o pozytywnych zmianach, inicjatywach społecznych, dobrych uczynkach, osiągnięciach poszczególnych osób oraz całego państwa, prowadzić patriotycznego bloga lub kanał, brać udział w patriotycznych akcjach online.

Zgodnie z profilami osobowości patrioty w wymiarze mediów (na podst.: *Основы патриотического...*, 2022, s. 49-50) dla poszczególnych grup wiekowych znajdują się następujące wskaźniki:

- dla grupy wiekowej dzieci do 7 lat

[28] „учится читать и писать” [uczy się czytać i pisać]; „учится здравому смыслу” [uczy się rozsądku]; „учится рассказывать истории” [uczy się opowiadać historie]; „учится слушать” [uczy się słuchać],

- dla dzieci w wieku 7-14 lat:

[29] „знает и соблюдает правила безопасности в интернете” [zna i przestrzega zasad bezpieczeństwa w internecie]; „интересуется новостями и обсуждает их со взрослыми” [interesuje się wiadomościami i omawia je z dorosłymi]; „учится интерпретировать полученную информацию” [uczy się interpretowania uzyskanej informacji]; „учится рассказывать о событиях” [uczy się opowiadać o wydarzeniach],

- dla nastolatków w wieku 15-18 lat:

[30] „ведет соцсети с соблюдением этических норм” [prowadzi media społecznościowe z zachowaniem norm etyki]; „учится критическому мышлению” [uczy się krytycznego myślenia]; „развивает информационную культуру” [rozwija kulturę informacyjną]; „публикует новости и высказывает собственное мнение” [publikuje wiadomości i wyraża własne opinie],

- dla młodzieży studiującej w wieku 19-24 lata:

[31] „рассказывает в соцсетях о социальных проектах и о том, что ему интересно” [opowiada w mediach społecznościowych o projektach społecznych i o tym, co go interesuje]; „умеет интересно и корректно доносить информацию” [potrafi w interesujący sposób i właściwie przekazywać informacje]; „ориентируется в новостном пространстве” [orientuje się w przestrzeni informacyjnej],

- dla młodzieży pracującej w wieku 25-35 lat:

[32] „рассказывает в соцсетях о достижениях страны и о том, что ему интересно” [opowiada w mediach społecznościowych o osiągnięciach kraju i o tym, czym się interesuje]; „учит детей информационной безопасности” [uczy dzieci bezpieczeństwa informacyjnego]; „открыто выражает свои патриотические чувства” [otwarcie wyraża swoje odczucia patriotyczne]; „позиционирует себя как патриота в информационной среде” [uważa się za patriotę w sferze informacyjnej],

- dla ludności pracującej w wieku 36-55 lat:

[33] „доверяет проверенным источникам” [ufa sprawdzonym źródłom]; „делится новостями” [dzieli się nowościami]; „выражает собственное мнение по важным общественно-политическим вопросам” [wyraża własne poglądy na ważne tematy społeczno-polityczne],

- dla osób w wieku przedemerytalnym i emerytów w wieku 55+ lat:

[34] „критически оценивает информацию” [krytycznie ocenia informacje]; „интересуется новостями и обсуждает их с детьми” [interesuje się wiadomościami i omawia je z dziećmi]; „транслирует жизненный опыт” [przekazuje doświadczenie życiowe].

II.5.4. Rodzina

W zakresie rodziny „патриотизм прослеживается, в том числе, в принятии традиционных семейных ценностей, в помощи старшему поколению, поддержании межпоколенческих связей, в поддержке родительства, в желании создать семью и связать ее судьбу с судьбой родной страны” [patriotyzm przejawia się w akceptacji tradycyjnych wartości rodzinnych, w pomocy starszym, podtrzymywaniu więzi międzypokoleniowych, wspieraniu rodzicielstwa, w pragnieniu założenia rodziny i powiązania jej losów z losem ojczyzny]:

[35] „Особое место в вопросах патриотического воспитания отведено семье. Семья выступает оплотом патриотизма и самым первым институтом его формирования. Именно внутри семьи происходит первичная передача ценностей и культурного опыта, которые принимает личность. В семье начинается осознание себя, постижение своего места в этом мире, в ней прививается любовь к близким, родному дому, малой родине и к стране, в которой родился. В семье мы узнаем, что такое Родина, впервые знакомимся с ее историей и культурой, слышим рассказы представителей

старшего поколения о земле, на которой они выросли, о том, что дала им родная страна. История семьи, родовое древо демонстрирует нам связь поколений и нашу связь с Россией. Принятые в семье ценности и модели поведения становятся фундаментом личности и ее гражданско-патриотической культуры. Большую роль в формировании патриотизма детей играет пример родителей, их ежедневное поведение, взаимоотношения между собой, уважение к старшим, уважение к стране и ее законам, почтение к государственным символам, гражданская позиция. Семья выступает областью проявления патриотизма. Патриотизм человека прослеживается, в том числе, в принятии традиционных семейных ценностей, в помощи старшему поколению, поддержании межпоколенческих связей, в поддержке родительства, в желании создать семью и связать ее судьбу с судьбой родной страны” (Ibidem, s. 51) [Szczególne miejsce w kwestiach wychowania patriotycznego zajmuje rodzina. To właśnie rodzina jest ostoją patriotyzmu i pierwszą instytucją jego kształtowania. To w jej obrębie następuje pierwotne przekazywanie wartości i doświadczenia kulturowego, które przyjmuje jednostka. W rodzinie rozpoczyna się proces samopoznania, odkrywania swojego miejsca w świecie, to tam kształtuje się miłość do bliskich, do rodzinnego domu, małej ojczyzny i kraju, w którym się urodziliśmy. To w rodzinie po raz pierwszy dowiadujemy się, czym jest Ojczyzna, poznajemy jej historię i kulturę, słyszymy opowieści starszych pokoleń o ziemi, na której dorastali, o tym, co dała im rodzinna ojczyzna. Historia rodziny, drzewo genealogiczne ukazują nam więź pokoleń oraz naszą więź z Rosją. Wartości i wzorce zachowań przyjęte w rodzinie stają się fundamentem osobowości i jej kultury obywatelsko-patriotycznej. Dużą rolę w kształtowaniu patriotyzmu u dzieci odgrywa przykład rodziców – ich codzienne zachowanie, wzajemne relacje, szacunek do starszych, szacunek do kraju i jego prawa, poszanowanie symboli państwowych oraz obywatelska postawa. Rodzina stanowi przestrzeń wyrażania patriotyzmu. Patriotyzm człowieka przejawia się także w akceptacji tradycyjnych wartości rodzinnych, w pomocy starszym, podtrzymywaniu więzi międzypokoleniowych, wspieraniu rodzicielstwa, w pragnieniu założenia rodziny i powiązania jej losów z losem ojczyzny].

Zgodnie z profilami osobowości patrioty w wymiarze rodziny (na podst.: *Основы патриотического...*, 2022, s. 51-52) dla poszczególnych grup wiekowych znajdują się następujące wskaźniki:

– dla grupy wiekowej dzieci do 7 lat

[36] „знает имена и дни рождения членов семьи” [zna imiona i daty urodzenia członków rodziny]; „знает свою фамилию, фамилии бабушек и дедушек” [zna swoje nazwisko, nazwiska babci i dziadka]; „помогает маме и папе в домашних делах” [pomaga mamie i tacie w pracach domowych],

– dla dzieci w wieku 7-14 lat:

[37] „изучает историю своей семьи, своих предков” [uczy się historii swojej rodziny, swoich przodków]; „помогает близким в их начинаниях” [pomaga bliskim w ich pracach],

- dla nastolatków w wieku 15-18 lat:

[38] „знает историю своей семьи” [zna historię swojej rodziny]; „уважает пожилых людей” [szanuje osoby starsze]; „положительно воспринимает семейную жизнь и деторождение” [pozytywnie odnosi się do życia rodzinnego i prokreacji],

- dla młodzieży studiującej w wieku 19-24 lata:

[39] „поддерживает институт брака” [wspiera instytucję małżeństwa] „планирует детей” [planuje mieć dzieci]; „помогает родителям, бабушкам и дедушкам, заботиться о них” [pomaga rodzicom, babciom i dziadkom, troszczy się o nich]; „понимает связь истории своей семьи с историей страны” [rozumie związki historii swojej rodziny z historią swojego kraju],

- dla młodzieży pracującej w wieku 25-35 lat:

[40] „заботится о детях и родителях” [troszczy się o dzieci i o rodziców]; „любит жену / мужа” [kocha żonę / męża]; „ценит семейные отношения” [ceni relacje rodzinne]; „рассказывает детям об истории семьи” [opowiada dzieciom o historii rodziny],

- dla ludności pracującej w wieku 36-55 lat:

[41] „хранит любовь и семейное согласие” [zachowuje miłość i zgodę w rodzinie]; „поддерживает контакты с родственниками” [wspiera kontakty z krewnymi]; „заботится о детях, родителях и внуках” [troszczy się o dzieci, rodziców i wnuki],

- dla osób w wieku przedemerytalnym i emerytów w wieku 55+ lat:

[42] „заботится о детях и внуках” [troszczy się o dzieci i wnuki]; „служит примером семейной любви и счастья” [służy za przykład miłości i szczęścia rodzinnego]; „хранит и делится воспоминаниями о предках” [zachowuje i dzieli się wspomnieniami o przodkach].

II.5.5. Historia

Niezwykle ważna jest również historia, która „служит источником гордости за великие свершения предков, показывает огромное количество примеров беззаветного служения Отечеству, героизма, выдающихся деяний соотечественников” [jest źródłem dumy z wielkich dokonań przodków, ukazuje niezliczone przykłady bezinteresownej służby Ojczyźnie, bohaterstwa i wybitnych czynów rodaków], a „знакомство с историческими событиями, понимание исторических процессов” [zrozumienie wydarzeń historycznych i procesów, które im towarzyszyły], „позволяют нивелировать попытки подтасовок и фальшивого толкования хода истории” [pozwała przeciwdziałać manipulacjom i fałszywej interpretacji dziejów]:

- [43] „Народ, не помнящий своего прошлого, не имеет будущего» – утверждал российский историк Василий Ключевский. Сохранение истории и передача ее от поколения к поколению является ключевой

задачей и, одновременно, эффективной технологией патриотического воспитания. История служит источником гордости за великие свершения предков, показывает огромное количество примеров беззаветного служения Отечеству, героизма, выдающихся деяний соотечественников. История способствует осознанию собственной связи с Родиной, пониманию и принятию своих корней. История представляет собой память народа, которая позволяет поэтапно проследить развитие государства в контексте исторических фактов, дает возможность понять, почему события происходили так, а не иначе, а также осмыслить предпосылки многих современных реалий. Знание истории своей страны позволяет человеку более осознанно видеть картину настоящего, понимать происходящие процессы, не повторять ошибок прошлого. Патриотизм задается знанием и личностным переживанием истории своей страны. При этом важно, чтобы история была увязана с современностью и обращена в будущее. Большое значение имеет знание истории с точки зрения противостояния чуждым идеологиям и насаждению искаженной картины мира. Знакомство с историческими событиями, понимание исторических процессов позволяют нивелировать попытки подтасовок и фальшивого толкования хода истории. Хорошее знание истории своей страны, умение оперировать историческими сведениями отличает патриота и является одним из категориальных признаков патриотизма” (Ibidem, s. 53) [Naród, który nie pamięta swojej przeszłości, nie ma przyszłości” – twierdził rosyjski historyk Wasilij Kluczewski. Zachowanie historii i przekazywanie jej z pokolenia na pokolenie to kluczowe zadanie, a zarazem skuteczna metoda wychowania patriotycznego. Historia jest źródłem dumy z wielkich dokonań przodków, ukazuje niezliczone przykłady bezinteresownej służby Ojczyźnie, bohaterstwa i wybitnych czynów rodaków. Pomaga w uświadomieniu sobie więzi z Ojczyzną, w zrozumieniu i akceptacji własnych korzeni. Historia to pamięć narodu, która pozwala etapami śledzić rozwój państwa w kontekście faktów historycznych, daje możliwość zrozumienia, dlaczego wydarzenia potoczyły się w określony sposób, a także pomaga dostrzec przyczyny wielu współczesnych zjawisk. Znajomość historii własnego kraju pozwala człowiekowi bardziej świadomie postrzegać teraźniejszość, rozumieć aktualne procesy i unikać powtarzania błędów przeszłości. Patriotyzm opiera się na wiedzy i osobistym przeżywaniu historii własnej ojczyzny. Istotne jest przy tym, aby historia była powiązana ze współczesnością i ukierunkowana na przyszłość. Ogromne znaczenie ma znajomość historii w kontekście oporu wobec obcych ideologii i prób narzucania zniekształconego obrazu świata. Zrozumienie wydarzeń historycznych i procesów, które im towarzyszyły, pozwala przeciwdziałać manipulacjom i fałszywej interpretacji dziejów. Dobra znajomość historii swojego kraju oraz umiejętność posługiwania się faktami historycznymi wyróżnia patriotę i stanowi jeden z podstawowych wyznaczników patriotyzmu].

Zgodnie z profilami osobowości patrioty w wymiarze historii (na podst.: *Основы патриотического...*, 2022, s. 54) dla poszczególnych grup wiekowych znajdują się następujące wskaźniki:

- dla grupy wiekowej dzieci do 7 lat

[44] „знает название родной страны, региона, города (села, деревни)” [zna nazwę kraju ojczystego, regionu, miasta (osady, wioski)]; „понимает ход времени, связь прошлого, настоящего и будущего” [rozumie upływ czasu, związek przeszłości, teraźniejszości i przyszłości]; „смотрит детские исторические фильмы / мультфильмы, слушает былины” [ogląda filmy historyczne dla dzieci / kreskówki, słucha baśni],

- dla dzieci w wieku 7-14 lat:

[45] „знает основные вехи истории страны” [zna kluczowe wydarzenia z historii kraju]; „знает имена самых известных героев и их подвиги” [zna nazwiska najslawniejszych bohaterów i ich czyny]; „играет в интеллектуальные игры по истории” [gra w gry umysłowe na tematy historyczne]; „читает историческую литературу” [czyta literaturę historyczną],

- dla nastolatków w wieku 15-18 lat:

[46] „ориентируется в истории страны” [orientuje się w historii kraju]; „гордится и делится историями российских героев” [jest dumny i dzieli się historiami na temat rosyjskich bohaterów]; „знает историю своих родственников – участников великой отечественной войны” [zna historię swoich krewnych – uczestników wielkiej wojny ojczyźnianej]; „ухаживает за памятниками” [opiekuje się pomnikami],

- dla młodzieży studiującej w wieku 19-24 lata:

[47] „помогает ветеранам” [pomaga weteranom]; „разбирается в истории страны, в том числе в современной” [orientuje się w historii kraju, w tym czasach współczesnych]; „знает основные достижения России” [zna najważniejsze osiągnięcia Rosji]; „противостоит искажению исторической правды” [przeciwstawia się manipulowaniu prawdą historyczną]; „создает социальные проекты, связанные с историей” [tworzy projekty społeczne, związane z historią],

- dla młodzieży pracującej w wieku 25-35 lat:

[48] „обновляет и углубляет знания по истории” [aktualizuje i pogłębia wiedzę z historii]; „учит детей интересоваться историей” [uczy dzieci interesowania się historią]; „занимается историческим просвещением в своем кругу” [zajmuje się edukacją historyczną w kręgu swoich bliskich],

- dla ludności pracującej w wieku 36-55 lat:

[49] „обсуждает историю в кругу близких, делится историческими фактами” [dyskutuje na tematy historyczne w kręgu swoich bliskich, dzieli się faktami historycznymi]; „смотрит научно-популярные передачи по истории” [ogląda programy naukowo-popularne na temat historii],

- dla osób w wieku przedemerytalnym i emerytów w wieku 55+ lat:

[50] „хранит историю семьи и рассказывает членам семьи о прошлом” [zachowuje historię rodziny i opowiada członkom rodziny o przeszłości].

II.5.6. Służba Ojczyźnie

W zakresie służby ojczyźnie „самоотверженность, преданность Родине, готовность защищать ее не словом, а делом – важнейшие качества патриота” [poświęcenie, oddanie ojczyźnie, gotowość do jej obrony nie tylko słowem, lecz przede wszystkim czynem – to jedne z najważniejszych cech patrioty]), a „служение Отечеству дает нам яркие примеры ратных и гражданских подвигов, совершенных из любви к Родине” [służba Ojczyźnie dostarcza nam wielu przykładów czynów wojskowych i cywilnych, dokonanych z miłości do kraju], które często są omawiane na spotkaniach z dziećmi i młodzieżą:

[51] „Служение Отечеству – одна из базовых граней патриотизма. Самоотверженность, преданность Родине, готовность защищать ее не словом, а делом – важнейшие качества патриота. Традиционно служение Отечеству понимается как служба в рядах Вооруженных Сил, других силовых структур, реже – как государственная служба. Такая позиция объяснима, ведь готовность пожертвовать своей жизнью, своими интересами ради Родины особенно проявлена в силовых профессиях. Армия, служба должны быть уважаемы, престижны и почетны, должны поддерживаться государством и обществом. Вместе с тем, не обязательно служить в армии, чтобы служить Отечеству. Мы все должны служить Отечеству: человек на своем месте должен максимально помнить об интересах страны, демонстрировать высокий профессионализм и вовлеченность. Это касается любых гражданских профессий: врачей, учителей, журналистов, ученых, электриков, строителей, продавцов и уборщиц. Если каждый будет делать свое дело по совести, будет сфокусирован на развитии родного края, на решении социальных проблем и повышении общего качества жизни на малой родине и в стране, то жизнь значительно улучшится и будет больше поводов для патриотических чувств и настроений. Поэтому важно воспитывать в детях не только стремление к финансовому благосостоянию, но и к моральному, духовному, которое сложно обрести без служения. Кроме того, служение Отечеству дает нам яркие примеры ратных и гражданских подвигов, совершенных из любви к Родине, которые могут вдохновлять граждан и становиться высокими ориентирами в патриотическом воспитании” (Ibidem, s. 55-56) [Służba Ojczyźnie to jedna z podstawowych form wyrażania patriotyzmu. Poświęcenie, oddanie ojczyźnie, gotowość do jej obrony nie tylko słowem, lecz przede wszystkim czynem – to jedne z najważniejszych cech patrioty. Tradycyjnie służba Ojczyźnie kojarzona jest z pełnieniem służby w Siłach Zbrojnych lub innych strukturach mundurowych, rzadziej – ze służbą cywilną. Taka perspektywa jest zrozumiała, ponieważ gotowość do poświęcenia własnego życia i interesów w imię dobra ojczyzny szczególnie silnie objawia się właśnie w zawodach

związanych z obronnością. Wojsko i służba państwowa powinny być szanowane, prestiżowe i zaszczytne, a także wspierane zarówno przez państwo, jak i społeczeństwo. Jednak nie trzeba służyć w armii, aby służyć Ojczyźnie. Każdy z nas powinien to robić – poprzez uczciwą, odpowiedzialną pracę i pamięć o dobru wspólnym. Służba Ojczyźnie może przejawiać się w każdej profesji: lekarzy, nauczycieli, dziennikarzy, naukowców, elektryków, budowlanców, sprzedawców czy pracowników porządkowych. Jeśli każdy człowiek na swoim miejscu będzie wykonywał swoją pracę sumiennie, kierując się interesem kraju, przyczyniając się do rozwoju lokalnej społeczności, rozwiązywania problemów społecznych i podnoszenia jakości życia – życie w kraju ulegnie znaczącej poprawie, a powodów do dumy i patriotycznych nastrojów będzie znacznie więcej. Dlatego tak ważne jest, aby wychowywać dzieci nie tylko w dążeniu do dobrobytu materialnego, ale również moralnego i duchowego – a to trudno osiągnąć bez idei służby. Ponadto, służba Ojczyźnie dostarcza nam wielu przykładów czynów wojskowych i cywilnych, dokonanych z miłości do kraju. Tego rodzaju postawy mogą inspirować obywateli i stanowić wzorce do naśladowania w procesie wychowania patriotycznego].

Zgodnie z profilami osobowości patrioty w wymiarze służenia Ojczyźnie (*Основы патриотического...*, 2022, s. 56-57) dla poszczególnych grup wiekowych znajdują się następujące wskaźniki:

– dla grupy wiekowej dzieci do 7 lat

[52] „знает государственные символы” [zna symbole państwowe]; „знает и отмечает государственные праздники” [zna i obchodzi święta państwowe]; „знает имя и должность руководителя страны” [zna imię, nazwisko i funkcję głowy państwa]; „уважает труд любого человека” [szanuje pracę każdego człowieka],

– dla dzieci w wieku 7-14 lat:

[53] „прилежно учится” [pilnie się uczy]; „умеет ставить цели и трудиться для их достижения” [potrafi wyznaczać cele i pracować w celu ich osiągnięcia]; „знает героев и гордится ратными подвигами соотечественников” [zna bohaterów i jest dumny z czynów wojennych rodaków]; „уважает законы и тех, кто стоит на их страже” [szanuje prawa i tych, którzy stoją na ich straży],

– dla nastolatków w wieku 15-18 lat:

[54] „гордится историей военных и мирных побед” [jest dumny z historii wojennych i pokojowych zwycięstw]; „стремится к качественному и честному выполнению задач” [dąży do wysokiej jakości i uczciwości w realizacji zadań]; „представляет задачи и функции силовых структур России” [zna zadania i funkcje służb mundurowych Rosji]; „готов защищать интересы страны” [jest gotów do obrony interesów kraju]; „воспринимает службу в армии как долг каждого гражданина” [traktuje służbę w armii jako obowiązek każdego obywatela],

- dla młodzieży studiującej w wieku 19-24 lata:

[55] „стремится к самореализации в профессии” [dąży do samorealizowania się w pracy zawodowej]; „отдает воинский долг отечеству” [spełnia obowiązek wojskowy wobec ojczyzny]; „знает национальные интересы, цели и приоритеты” [zna interesy narodowe, cele i priorytety]; „гордится мощью и достижениями страны” [jest dumny z potęgi i osiągnięć kraju],

- dla młodzieży pracującej w wieku 25-35 lat:

[56] „совершенствует мастерство, стремится к профессиональным достижениям” [doskonali swoje mistrzostwo, dąży do uzyskania osiągnięć zawodowych]; „воспитывает в детях положительное отношение к защитникам Отечества и силовым структурам” [wychowuje u dzieci pozytywny stosunek wobec obrońców Ojczyzny i służb mundurowych]; „включается в решение местных проблем и достижение национальных целей” [włącza się w rozwiązywanie lokalnych problemów i osiąganie celów narodowych]; „готов защищать страну с оружием в руках” [jest gotów do obrony kraju z bronią w ręku],

- dla ludności pracującej w wieku 36-55 lat:

[57] „трудится на своем месте на благо людей и Родины” [pracuje w swoim miejscu dla dobra ludzi i Ojczyzny]; „стремится к профессиональному творчеству” [dąży do twórczości zawodowej]; „одобряет службу в армии и государственную службу” [akceptuje służbę w armii i służbę państwową],

- dla osób w wieku przedemerytalnym i emerytów w wieku 55+ lat:

[58] „передает профессиональный опыт” [przekazuje doświadczenie zawodowe]; „поддерживает государственные решения” [akceptuje decyzje państwowe].

II.5.7. Sport

Z punktu widzenia Rosji „спортивные соревнования служат площадками для демонстрации достижений государства, повышения престижа на международной арене” [zawody sportowe stanowią przestrzeń do prezentowania osiągnięć państwa i budowania jego prestiżu na arenie międzynarodowej], „спорт выступает инструментом консолидации граждан, «катализатором» патриотических чувств” [sport staje się narzędziem konsolidacji obywateli – „katalizatorem” patriotycznych emocji]:

[59] „Спорт построен на философии здорового духа и здорового тела. Он культивирует здоровый образ жизни, что важно как с точки зрения национальной безопасности, так и с точки зрения благополучия отдельного гражданина. Здоровье, хорошие физические кондиции позволяют человеку строить свою жизнь в соответствии со своими интересами, помогать другим, а в случае необходимости – встать на защиту того, что ему дорого. Забота о своем теле продолжается в заботе

о своем доме, о своем городе, о своей стране. При этом, достижения в спорте невозможны без трудолюбия, развития морально-волевых качеств: целеустремленности, самообладания, мужества, которые характерны для патриота. Спортивные соревнования служат площадками для демонстрации достижений государства, повышения престижа на международной арене. Спорт влияет на имидж государства в глазах граждан. Масштабные спортивные события позволяют развивать инфраструктуру регионов, демонстрировать лучшие образцы российского гостеприимства, формируют у населения чувство гордости. Патриотические настроения находятся на пике в период проведения крупных спортивных мероприятий, таких как XXII Олимпийские и XI Паралимпийские зимние игры в Сочи 2014 года и Чемпионат мира по футболу FIFA 2018 года в России. Спорт как культурно-массовое зрелище выступает инструментом консолидации граждан, «катализатором» патриотических чувств. Победы спортсменов воспринимаются как победы страны. Любое международное мероприятие сопровождается демонстрацией государственной символики – флагами, исполнением гимна, использованием формы в национальных цветах, тем самым сплачивая соотечественников чувством гордости за свою Родину. В целом, спорт выступает мощным инструментом объединения людей, даже если они болеют за разные команды, разных спортсменов. Спорт как проявление патриотизма прежде всего связан со спортом высших достижений, когда спортсмены представляют свою страну в международном пространстве, добывают ей спортивную славу. Не меньшим воспитательным потенциалом обладают биографии паралимпийцев, а также атлетов, которые пусть и не достигли вершин пьедесталов, но вопреки обстоятельствам не сдались, смогли преодолеть трудности и перебороть свою судьбу. История спорта дает массу примеров для подрастающего поколения, рассказывает о наших чемпионах и других великих спортсменах, за которыми хочется следовать и на которых хочется быть похожими. Помимо этого, важную роль в патриотическом воспитании может играть фигура тренера, который является для спортсмена значимым человеком, примером и авторитетом. Тренер может напрямую влиять на мировоззрение своего подопечного и его отношение к Родине” (Ibidem, s. 58-59) [Sport opiera się na filozofii zdrowego ducha w zdrowym ciele. Promuje zdrowy styl życia, co ma istotne znaczenie zarówno z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego, jak i dobrobytu każdego obywatela. Zdrowie i dobra kondycja fizyczna pozwalają człowiekowi realizować swoje cele, pomagać innym, a w razie potrzeby – stanąć w obronie tego, co dla niego ważne. Troska o własne ciało przeradza się w troskę o swój dom, swoje miasto, swoją ojczyznę. Jednocześnie osiągnięcia sportowe nie są możliwe bez pracowitości oraz rozwoju cech moralno-wolicjonalnych, takich jak: wytrwałość, samodyscyplina czy odwaga – a są to cechy typowe dla patrioty. Zawody sportowe stanowią przestrzeń do prezentowania osiągnięć państwa i budowania jego prestiżu na arenie międzynarodowej. Sport wpływa również na wizerunek kraju w oczach jego obywateli. Duże wydarzenia

sportowe przyczyniają się do rozwoju infrastruktury w regionach, promują najlepsze przykłady rosyjskiej gościnności i budują w społeczeństwie poczucie dumy. Nastroje patriotyczne osiągają apogeum podczas wielkich wydarzeń, takich jak XXII Zimowe Igrzyska Olimpijskie i XI Paraolimpijskie w Soczi w 2014 roku czy Mistrzostwa Świata FIFA 2018 w Rosji. Sport jako widowisko kulturalno-masowe staje się narzędziem konsolidacji obywateli – „katalizatorem” patriotycznych emocji. Zwycięstwa sportowców są postrzegane jako zwycięstwa całego kraju. Każdemu międzynarodowemu wydarzeniu towarzyszy prezentacja symboli państwowych – flag, hymnu narodowego, strojów w barwach narodowych – co jednoczy obywateli i wzmacnia poczucie dumy z Ojczyzny. Sport pełni więc rolę potężnego narzędzia jednoczenia ludzi, nawet jeśli kibicują różnym drużynom czy zawodnikom. Sport jako wyraz patriotyzmu najczęściej kojarzony jest z zawodami najwyższej rangi, kiedy sportowcy reprezentują swój kraj na arenie międzynarodowej i zdobywają dla niego chwałę. Jednak równie silny potencjał wychowawczy mają biografie paraolimpijczyków oraz zawodników, którzy – choć nie stali na najwyższym podium – pokonali przeciwności losu, nie poddali się i przezwyciężyli trudności. Historia sportu dostarcza wielu inspirujących przykładów dla młodego pokolenia – opowiada o naszych mistrzach i wybitnych sportowcach, których chce się naśladować i do których chce się być podobnym. Oprócz tego, ważną rolę w wychowaniu patriotycznym może odgrywać trener – osoba, która dla sportowca jest autorytetem, przewodnikiem i wzorem do naśladowania. Trener ma realny wpływ na światopogląd swojego podopiecznego i jego stosunek do Ojczyzny].

Zgodnie z profilami osobowości patrioty w wymiarze sportu (*Основы патриотического ...*, 2022, s. 59-60) dla poszczególnych grup wiekowych znajdują się następujące wskaźniki:

– dla grupy wiekowej dzieci do 7 lat

[60] „делает зарядку” [wykonuje gimnastykę]; „правильно питается” [prawidłowo się odżywia]; „соблюдает режим” „przestrzega rozkładu dnia]; „интересуется спортом” [interesuje się sportem],

– dla dzieci w wieku 7-14 lat:

[61] „посещает спортивные кружки и секции” [odwiedza koła i sekcje sportowe]; „участвует в соревнованиях” [uczestniczy w zawodach]; „гордится нашими спортсменами” [jest dumny z naszych sportowców]; „закаляется” [hartuje się],

– dla nastolatków w wieku 15-18 lat:

[62] „тренируется” [ćwiczy]; „стремится к спортивным победам” [dąży do odnoszenia zwycięstw w sporcie]; „не имеет пагубных привычек” [nie ma szkodliwych przyzwyczajeń]; „болеет за национальную сборную или любимую команду” [kibicuje drużynie narodowej lub ulubionej drużynie],

- dla młodzieży studiującej w wieku 19-24 lata:

[63] „соблюдает здоровый образ жизни” [przestrzega zdrowego trybu życia]; „развивается в спорте” [rozwija się sportowo]; „знает историю российского спорта и ее героев” [zna historię rosyjskiego sportu i jego bohaterów],

- dla młodzieży pracującej w wieku 25-35 lat:

[64] „занимается физкультурой и спортом” [zajmuje się kulturą fizyczną i sportem]; „прививает детям привычку к здоровому образу жизни” [zaszczepia dzieciom przyzwyczajenie do prowadzenia zdrowego trybu życia]; „учит детей любить спорт” [uczy dzieci lubić sport],

- dla ludności pracującej w wieku 36-55 lat:

[65] „бережет здоровье” [troszczy się o zdrowie]; „занимается физкультурой и активным туризмом” [zajmuje się kulturą fizyczną i sportem czynnym]; „смотрит спортивные передачи” [ogląda zawody sportowe],

- dla osób w wieku przedemerytalnym i emerytów w wieku 55+ lat:

[66] „поддерживает физическую активность” [zajmuje się kulturą fizyczną i sportem]; „гуляет на свежем воздухе” [spaceruje na świeżym powietrzu]; „болеет «за наших»” [kibicuje „naszym”].

II.5.8. Ekologia

Patriotyzm w dziedzinie ekologii to „забота о своей земле и ее природе” [troska o swoją ziemię i jej przyrodę], to takie czynności jak „Не бросать мусор под ноги, осуществлять раздельный сбор отходов, покупать экологические товары, участвовать в экологических акциях, беречь животных и растения” [nieśmiecenie, segregowanie odpadów, kupowanie produktów ekologicznych, udział w akcjach ekologicznych, ochrona zwierząt i roślin]:

[67] „Забота о своей земле и ее природе – это забота о своей стране, бытовое проявление патриотизма. Не бросать мусор под ноги, осуществлять раздельный сбор отходов, покупать экологические товары, участвовать в экологических акциях, беречь животных и растения – все это свидетельство того, что человек любит землю, на которой живет. Землю, которую он принял от своих предков и которую должен будет передать своим потомкам. Россия – самая большая страна в мире с разнообразной флорой и фауной, заповедными территориями и захватывающими памятниками природы. Долина гейзеров, озеро Байкал, Курильские острова, Алтайские горы, Кунгурская пещера, Ленские столбы, Эльбрус и многие другие красивые места могут одним своим видом перевернуть сознание человека, показать ему в каком прекрасном мире он живет. Задача каждого человека – сохранить это богатство для себя и будущих поколений своим экологическим поведением,

ответственным потреблением, своим трудом по устранению накопленного вреда природе, воспитанием экологической культуры в себе и в своих близких. При этом, гордость за нашу природу и ее красоты может быть эффективным инструментом патриотического воспитания. Следует отметить, что забота об экологии способствует развитию гражданской активности, ведь экологическая деятельность объединяет людей, вовлекает их в решение проблем местных сообществ и государственных задач” (Ibidem, s. 61) [Troska o swoją ziemię i jej przyrodę to troska o swój kraj – codzienny przejaw patriotyzmu. Nieśmieszenie, segregowanie odpadów, kupowanie produktów ekologicznych, udział w akcjach ekologicznych, ochrona zwierząt i roślin – wszystko to świadczy o tym, że człowiek kocha ziemię, na której żyje. Ziemię, którą otrzymał od swoich przodków i którą powinien przekazać swoim potomkom. Rosja to największy kraj na świecie, posiadający różnorodną florę i faunę, tereny chronione oraz zapierające dech w piersiach pomniki przyrody. Dolina gejzerów, jezioro Bajkał, Wyspy Kurylskie, góry Altaj, jaskinia Kungurska, Słupy nad Leną, Elbrus i wiele innych przepięknych miejsc potrafi samym swoim widokiem odmienić świadomość człowieka, uświadamiając mu, w jak cudownym świecie żyje. Zadaniem każdego człowieka jest zachowanie tego bogactwa – poprzez ekologiczne zachowanie, odpowiedzialną konsumpcję, własną pracę na rzecz usuwania szkód wyrządzonych przyrodzie oraz poprzez kształtowanie kultury ekologicznej w sobie i w swoich bliskich. Jednocześnie дума z naszej przyrody i jej piękna może być skutecznym narzędziem wychowania patriotycznego. Warto również podkreślić, że troska o ekologię sprzyja rozwojowi aktywności obywatelskiej – działalność ekologiczna jednoczy ludzi, angażuje ich w rozwiązywanie problemów społeczności lokalnych oraz zadań państwowych].

Zgodnie z profilami osobowości patrioty w wymiarze ekologii (na podst.: *Основы патриотического...*, 2022, s. 62) dla poszczególnych grup wiekowych znajdują się następujące wskaźniki:

– dla grupy wiekowej dzieci do 7 lat

[68] „не мусорит” [nie śmieci]; „знает основные природные явления” [zna podstawowe zjawiska przyrodnicze]; „знает название озер, рек, гор и других географических объектов родного края” [zna nazwy jezior, rzek, gór i innych obiektów geograficznych swojej okolicy]; „любит домашних животных” [kocha zwierzęta domowe],

– dla dzieci w wieku 7-14 lat:

[69] „участвует в субботниках³” [uczestniczy w subotnikach]; „знает и бережет растения и животных родного края” [zna i chroni rośliny oraz zwierzęta swojego regionu]; „путешествует по родному краю” [podróżuje po rodzinnych stronach],

³ субботник [subotnik] – nieodpłatne czyny społeczne, organizowane w dni wolne, zazwyczaj soboty (sobota – суббота), popularne w czasach komunistycznych w ZSRR i Polsce.

- dla nastolatków w wieku 15-18 lat:

[70] „использует многоразовую посуду и сумки” [używa wielorazowych naczyń i toreb]; „защищает растения и животных” [chroni rośliny i zwierzęta]; „знает природный мир России” [zna przyrodę Rosji]; „побывал в природном заповеднике” [odwiedził rezerwat przyrody]; „разделяет отходы” [segreguje odpady]; „бережет ресурсы” [oszczędza zasoby],

- для молодежи студийной в возрасте 19-24 lata:

[71] „придерживается правил ответственного потребления” [przestrzega zasad odpowiedzialnej konsumpcji], „создает экологические социальные проекты” [tworzy ekologiczne projekty społeczne]; „видел своими глазами несколько известных природных памятников” [widział na własne oczy kilka znanych pomników przyrody]; „организует субботники” [organizuje subotniki],

- для молодежи работающей в возрасте 25-35 lat:

[72] „развивает свою повседневную экологическую культуру” [rozwija swoją codzienną kulturę ekologiczną]; „учит детей правилам экологического поведения” [uczy dzieci zasad ekologicznego zachowania]; „посещает заповедники и природные памятники России” [odwiedza rezerваты i pomniki przyrody w Rosji]; „ответственно относится к питомцам” [odповідzialnie opiekuje się zwierzętami domowymi],

- для населения работающей в возрасте 36-55 lat:

[73] „занимается экологическим просвещением” [zajmuje się edukacją ekologiczną]; „рассказывает окружающим о природных богатствах и красотах России” [opowiada innym o przyrodniczym bogactwie i pięknie Rosji]; „поддерживает экологические проекты и участвует в их реализации” [wspiera projekty ekologiczne i uczestniczy w ich realizacji],

- для людей в возрасте предпенсионном и emerytów в возрасте 55+ lat:

[74] „бывает на природе” [spędza czas na łonie natury]; „путешествует пешком или на велосипеде” [podróżuje pieszo lub rowerem].

II.5.9. Nauka

Nauka ma również wielkie znaczenie, gdyż „научные достижения страны определяют ее место на международной политической и экономической арене, служат основой для гордости ее научными открытиями” [osiągnięcia naukowe danego kraju wyznaczają jego pozycję na międzynarodowej arenie politycznej i gospodarczej oraz stanowią podstawę dumy z jego odkryć], należy więc podkreślać, że „радио, лазер, телевидение, космонавтика были созданы российскими учеными” [radio, laser, telewizja, loty kosmiczne – to wszystko zostało stworzone przez rosyjskich uczonych]:

[75] „Наука играет важную роль в патриотическом воспитании граждан. Научные достижения страны определяют ее место на международной политической и экономической арене, служат основой для гордости ее научными открытиями. Научные разработки позволяют обеспечить безопасность государства, в том числе не только военную, но также продовольственную, безопасность жизни и здоровья населения. История отечественной науки изобилует открытиями мирового масштаба, которые изменили жизнь и определили современную реальность. Радио, лазер, телевидение, космонавтика были созданы российскими учеными. По праву можно гордиться вкладом наших ученых в мировую науку, а это, в свою очередь, результат того, что государство заботится об образовании своих граждан, финансирует научные разработки, помогает молодым ученым, реализует стратегические инициативы в области международного сотрудничества российских вузов и научных организаций с учеными мирового уровня и ведущими зарубежными научно-образовательными центрами в сферах науки, образования и инноваций. Именно развитие науки позволяет каждому гражданину страны пользоваться благами цивилизации. Ее достижения – результат труда высококвалифицированных ученых, дающий возможность гражданам жить лучше и чувствовать гордость за свое Отечество. Наука выступает областью проявления патриотизма. Перспективные ученые могут уехать в другую страну, чтобы продолжить свои исследования в более комфортных и выгодных условиях. Но они остаются и трудятся на благо своей Родины и ее народа. Маститые ученые основывают научные школы и делятся своими знаниями с молодежью, двигая вперед отечественную науку. Отдельного упоминания заслуживает участие ученых в программах импортозамещения, повышения глобальной конкурентоспособности России, которое также является показателем глубокой патриотической культуры” (Ibidem, s. 63-64) [Nauka odgrywa istotną rolę w patriotycznym wychowaniu obywateli. Osiągnięcia naukowe danego kraju wyznaczają jego pozycję na międzynarodowej arenie politycznej i gospodarczej oraz stanowią podstawę dumy z jego odkryć. Prace badawcze pozwalają zapewnić bezpieczeństwo państwa – nie tylko militarne, ale także żywnościowe oraz zdrowotne i sanitarne bezpieczeństwo obywateli. Historia rosyjskiej nauki obfituje w odkrycia o światowym znaczeniu, które zmieniły życie ludzi i wpłynęły na kształt współczesnej rzeczywistości. Radio, laser, telewizja, loty kosmiczne – to wszystko zostało stworzone przez rosyjskich uczonych. Słusznie można być dumnym z wkładu naszych naukowców w rozwój światowej nauki, a to z kolei jest efektem troski państwa o edukację obywateli, finansowania badań naukowych, wspierania młodych naukowców oraz realizacji strategicznych inicjatyw w zakresie międzynarodowej współpracy rosyjskich uczelni i instytutów naukowych z badaczami światowego formatu i wiodącymi zagranicznymi centrami naukowo-edukacyjnymi w dziedzinie nauki, szkolnictwa wyższego i innowacji. To właśnie rozwój nauki pozwala każdemu obywatelowi korzystać z osiągnięć cywilizacyjnych. Jej sukcesy to efekt pracy wysoko

wykwalfikowanych badaczy, który daje ludziom szansę na lepsze życie i budzi dumę ze swojego kraju. Nauka jest również obszarem, w którym objawia się patriotyzm. Utalentowani naukowcy mogą wyjechać za granicę, by kontynuować swoje badania w bardziej komfortowych i opłacalnych warunkach. Ale wielu z nich zostaje i pracuje na rzecz dobra Ojczyzny i jej obywateli. Uznani uczeni zakładają szkoły naukowe i dzielą się swoją wiedzą z młodym pokoleniem, rozwijając tym samym rodzimą naukę. Na osobną uwagę zasługuje udział naukowców w programach dotyczących zastępowania importu oraz podnoszenia globalnej konkurencyjności Rosji – co także stanowi wyraz głęboko zakorzenionej kultury patriotycznej].

Zgodnie z profilami osobowości patrioty w wymiarze nauki (na podst.: *Основы патриотического...*, 2022, s. 64-65) dla poszczególnych grup wiekowych znajdują się następujące wskaźniki:

- dla grupy wiekowej dzieci do 7 lat

[76] „любопытелен” [jest ciekawy świata]; „в игре знакомится с опытами и экспериментами” [poprzez zabawę poznaje doświadczenia i eksperymenty]; „знает простейшие основы естественных наук” [zna podstawy nauk przyrodniczych],

- dla dzieci w wieku 7-14 lat:

[77] „получает углубленные знания по интересующим предметам” [pogłębia wiedzę z interesujących go przedmiotów]; „выполняет исследовательские проекты” [realizuje projekty badawcze]; „знает крупнейшие открытия российских ученых” [zna największe odkrycia rosyjskich naukowców],

- dla nastolatków w wieku 15-18 lat:

[78] „ориентируется в перспективных отраслях науки” [orientuje się w perspektywicznych dziedzinach nauki]; „развивается в выбранной научной области” [rozwija się w wybranej dziedzinie naukowej]; „изучает труды научных авторитетов” [studiuje prace uznanych autorytetów naukowych]; „занимается в научном кружке” [uczęszcza na zajęcia kółka naukowego],

- dla młodzieży studiującej w wieku 19-24 lata:

[79] „связывает свое будущее с наукой” [wiąże swoją przyszłość z nauką]; „участвует в научных исследованиях” [bierze udział w badaniach naukowych]; „стремится к открытиям” [dąży do odkryć]; „знает историю российской науки” [zna historię rosyjskiej nauki]; „читает научную литературу” [czyta literaturę naukową]; „получает высшее образование” [zdobywa wyższe wykształcenie]; „гордится российскими учеными” [jest dumny z rosyjskich uczonych],

- dla młodzieży pracującej w wieku 25-35 lat:

[80] „наслаждается познанием” [czerpie radość z poznawania]; „планирует исследования” [planuje badania naukowe]; „развивает научное мышление у детей” [rozwija myślenie naukowe u dzieci]; „пишет научные труды и занимается исследовательской деятельностью” [pisze prace naukowe i prowadzi działalność badawczą]; „открывает новое” [dokonuje nowych odkryć],

- dla ludności pracującej w wieku 36-55 lat:

[81] „организовывает научные исследования” [organizuje badania naukowe]; „создает научные коллективы” [tworzy zespoły naukowe]; „совершает открытия” [odkrywa nowe rzeczy]; „рассказывает о научных открытиях” [opowiada o odkryciach naukowych],

- dla osób w wieku przedemerytalnym i emerytów w wieku 55+ lat:

[82] „воспитывает молодых ученых” [wychowuje młodych naukowców]; „передает опыт” [przekazuje swoje doświadczenie]; „популяризирует науку” [popularyzuje naukę].

II.5.10. Dobroczynność i wolontariat

Dokument podkreśla, że „добровольчество – социальный институт воспитания ответственности” [dobroczynność jest społeczną instytucją wychowania do odpowiedzialności], „способствует укреплению народной взаимопомощи, товарищества, доверия и солидарности, служит национальному единству” [przyczynia się do wzmacniania wzajemnej pomocy, koleżeństwa, zaufania i solidarności, służy jedności narodowej]:

[83] „Добровольчество и патриотизм – стороны одного явления, заключенного в активной гражданской позиции и деятельной любви к родной земле, людям, обществу, природе. Добрая воля, желание помочь ближнему – это общечеловеческие ценности. В трудную минуту истории добровольцы шли на фронт, защищали и укрепляли рубежи страны, добровольцы сегодня участвуют в тушении пожаров, ищут пропавших людей, помогают людям, оказавшимся в трудной жизненной ситуации. Во время ограничений, связанных с эпидемией коронавирусной инфекции, добровольческие инициативы сплотили страну и позволили помочь миллионам нуждающихся. Добровольчество – социальный институт воспитания ответственности. Через добровольческую деятельность человек проявляет свое партнерское отношение к государству, в котором живет, разделяет с ним актуальные проблемы и задачи. Жертвуя свое время и силы, подчас рискуя жизнью, люди совершают добрые дела во имя благополучия и лучшего будущего. Волонтерство дает возможность выразить гражданскую позицию не просто декларированием собственных взглядов, но активной деятельностью, направленной на реализацию собственных ценностей, что выступает важнейшим условием социализации и личностного развития человека. При этом, добровольчество способствует укреплению народной

взаимопомощи, товарищества, доверия и солидарности, служит национальному единству. Волонтерство выступает мощным механизмом патриотического воспитания и, одновременно, его логичным результатом, когда уже сформирована потребность делать добро и личная ответственность за происходящее” (Ibidem, s. 66-67) [Wolontariat i patriotyzm to dwie strony tego samego zjawiska – aktywnej postawy obywatelskiej i czynnej miłości do ojczystej ziemi, ludzi, społeczeństwa i przyrody. Dobra wola i chęć niesienia pomocy bliźnim to uniwersalne wartości. W trudnych momentach historii wolontariusze szli na front, bronili i umacniali granice kraju. Dziś wolontariusze gaszą pożary, poszukują zaginionych osób, wspierają ludzi w trudnych sytuacjach życiowych. W czasie ograniczeń związanych z pandemią COVID-19 inicjatywy wolontariackie zjednoczyły kraj i pomogły milionom potrzebujących. Dobroczynność i wolontariat to społeczna instytucja wychowania do odpowiedzialności. Poprzez działalność wolontariacką człowiek wyraża swoje partnerskie podejście do państwa, w którym żyje – dzieli z nim aktualne problemy i zadania. Poświęcając swój czas i siły, nierzadko ryzykując życiem, ludzie dokonują dobrych uczynków w imię wspólnego dobra i lepszej przyszłości. Wolontariat daje możliwość wyrażenia swojej postawy obywatelskiej nie tylko przez deklaracje, ale poprzez konkretne działania zgodne z wyznawanymi wartościami. To niezwykle ważny element procesu socjalizacji i rozwoju osobistego. Jednocześnie wolontariat przyczynia się do wzmacniania wzajemnej pomocy, koleżeństwa, zaufania i solidarności, służy jedności narodowej. Wolontariat jest potężnym narzędziem wychowania patriotycznego, a zarazem jego naturalnym rezultatem – gdy w człowieku ukształtowała się już potrzeba czynienia dobra i osobistego poczucia odpowiedzialności za to, co dzieje się wokół].

Zgodnie z profilami osobowości patrioty w wymiarze dobroczynności i wolontariatu (na podst.: *Основы патриотического...*, 2022, s. 67) dla poszczególnych grup wiekowych znajdują się następujące wskaźniki:

- dla grupy wiekowej dzieci do 7 lat

[84] „учится сопереживать” [uczy się empatii]; „учится делать что-то сообща” [uczy się robić coś wyjaśniając to]; „понимает, что такое добро” [rozumie, czym jest dobro]; „помогает родителям и старшим” [pomaga rodzicom i starszym],

- dla dzieci w wieku 7-14 lat:

[85] „учится понимать чужие проблемы” [uczy się rozumieć problemy innych]; „совершает добрые дела” [czyni dobre uczynki]; „умеет помогать и прибегать к помощи” [umie pomagać i korzystać z pomocy],

- dla nastolatków w wieku 15-18 lat:

[86] „участвует в школьном самоуправлении” [bierze udział w szkolnym samorządzie]; „не проходит мимо нуждающихся в помощи” [nie przechodzi obojętnie obok potrzebujących pomocy]; „умеет работать в команде” [umie pracować w zespole]; „участвует в добровольческих акциях” [uczestniczy w akcjach wolontariackich],

- dla młodzieży studiującej w wieku 19-24 lata:

[87] „создает добровольческие проекты” [tworzy projekty wolontariackie]; „объединяется с другими для решения насущных проблем” [jednoczy się z innymi w celu rozwiązania pilnych problemów]; „делится своими добровольческими историями” [dzieli się swoimi doświadczeniami wolontariackimi]; „организует добровольческие акции” [organizuje akcje wolontariackie],

- dla młodzieży pracującej w wieku 25-35 lat:

[88] „создает добровольческие организации” [tworzy organizacje wolontariackie]; „системно помогает нуждающимся в помощи” [systematycznie pomaga potrzebującym]; „участвует в добровольчестве вместе с детьми и друзьями” [angażuje się w wolontariat razem z dziećmi i przyjaciółmi],

- dla ludności pracującej w wieku 36-55 lat:

[89] „развивает добровольчество” [rozwija działalność wolontariacką]; „продвигает добровольческие ценности” [promuje wartości wolontariackie]; „объединяет сообщества для добрых дел” [jednoczy społeczności dla czynienia dobra]; „участвует в благотворительности” [uczestniczy w działalności charytatywnej],

- dla osób w wieku przedemerytalnym i emerytów w wieku 55+ lat:

[90] „своим примером вдохновляет окружающих на добрые дела” [swoim przykładem inspirowa innych do czynienia dobra]; „помогает детям в воспитании внуков” [pomaga dzieciom w wychowywaniu wnuków]; „не устает делать добро” [nigdy nie przestaje czynić dobra].

II.6. „Rozmowy o ważnym”

Od 1 września 2022 roku we wszystkich szkołach wprowadzono lekcję „Разговоры о важном” [Rozmowy o ważnym], które odbywają się w poniedziałki. To 30-minutowa lekcja w ramach godziny wychowawczej. Tematyka jest ściśle określona przez Instytut Strategii Rozwoju Edukacji Rosyjskiej Akademii Edukacji i Ministerstwo Edukacji. Tematyka każdej lekcji jest taka sama w całym kraju dla określonego typu klas. Każda lekcja dzieli się na 3 części: motywacyjną (oglądanie filmów i dyskusja), główną (wykonywanie ćwiczeń interaktywnych) i zakończenie, w którym uczniowie śpiewają, rozmawiają, dyskutują. Wszystkie materiały znajdują się na oficjalnej stronie „Rozmów o важных вещах” i zawierają scenariusze lekcji, rozmowy, zalecenia metodyczne, prezentacje, plakaty, elementy interaktywne, rady dla nauczycieli. Od 1 września 2024 roku w ramach tych samych „Rozmów” wprowadzono „Семьеведение” [Wiedzę o rodzinie]. „Rozmowy” są prowadzone nawet w przedszkolach. Za absencję grozi upomnienie, wezwanie rodziców do szkoły, a nawet zajęcie się taką rodziną przez organa i ukaranie za „уклонение родителей от исполнения обязанностей по психическому, духовному и нравственному развитию” [unikanie przez rodziców wykonywania obowiązków w zakresie psychicznego, duchowego i moralnego rozwoju] (Корелина, Карпова, 2024).

Przykładowo, na lekcji pt. „Наша страна – Россия” [Nasz kraj – Rosja] uczniowie klas 1-2 będą słuchać piosenki „С чего начинается Родина”⁴ [Od czego zaczyna się Ojczyzna?], rozmawiać o miłości do rosyjskiej flory i fauny, uczniowie klas 3-4 rozpoczną lekcję od dyskusji co oznacza słowo Ojczyzna, a następnie mają rozwinąć myśl nauczyciela: „любовь к Родине – не только умение восхищаться ее красотой, но и готовность постоять за свою Родину” [miłość do ojczyzny to nie tylko umiejętność zachwycania się jej pięknem ale i gotowość do obrony swojej Ojczyzny] i muszą wykorzystać przysłowia „Счастье Родины – дороже жизни” [szczęście Ojczyzny jest droższe od życia] i „За Родину-мать не страшно умирать” [Za Matkę-Ojczyznę nie jest straszne umrzeć]. Uczniowie klas 5-7 mają uczestniczyć w konkursie, np. na temat „наивысшего budynku Европы” – Lahta-Centr w Petersburgu. Na lekcjach należy również wspominać o „специальной военной операции, СВО” [specjalnej operacji wojennej] podczas zajęć twórczych, podczas których należy mówić o „просьбе о помощи к России” [prośbie o pomoc od Rosji] od „народных республик Донбаса” [republik ludowych Donbasu] i decyzji prezydenta o rozpoczęcia operacji wojennej jako „защиты населения Донбаса” [ochrony ludności Donbasu] i „разоружении Украины” [rozbrojeniu Ukrainy]. Scenariusz lekcji dla klasy 5 zawiera stwierdzenie, którego trzeba użyć w wypowiedzi: „Огромная военная и иная помощь коллективного Запада украинским властям затягивает боевые действия, увеличивает число жертв операции” [ogromna wojskowa i inna pomoc kolektywnego Zachodu władzom ukraińskim przeciąga działania bojowe, zwiększa liczbę ofiar operacji]. Uczniowie klas starszych będą zapoznawani z „героизмом российских солдат” [bohaterstwem żołnierzy rosyjskich], np. z postacią kapitana Aleksandra Romanowa, który skierował „группу украинских националистов” [grupę ukraińskich nacjonalistów] na pole minowe. Uczniowie będą dowiadywać się, że prawdziwi patrioci powinni być „готовы защищать свою Родину с оружием в руках” [gotowi do obrony swojej Ojczyzny z bronią w ręku] («За Родину...», 2022).

Lekcje te prowadzą je wychowawcy i nauczyciele zatrudnieni na pełnym etacie. Często zaprasza się specjalistów – lekarzy, deputowanych parlamentu, weteranów walk, celebrytów, a nawet sam Putin prowadził taką lekcję. Wielu nauczycielom nie spodobał się obowiązek prowadzenia takich lekcji, np. w Penzie w 2022 roku nauczycielka języka angielskiego otrzymała wyrok 5 lat w zawieszeniu i zawieszenie w wykonywaniu zawodu nauczyciela na 3 lata, bo negatywnie wyrażała się o interwencji w Ukrainie, a uczniowie nagrali ją i zgłosili sprawę na policję. Jedna z uczennic klasy 6 narysowała w szkole antywojenny rysunek, wezwano policję, ojca skazano na 2 lata za ‘dyskredytację armii’, a dziewczyna została wysłana do sierocińca, skąd potem odebrała ją matka (Филимонов, 2023). Wielu nauczycieli odchodzi z pracy, nie chce angażować się w taką politykę, bo nawet za omawianie fragmentów czy odwoływanie się do „Procesu” Kafki nauczycielce groziła sprawa w sądzie. Boją się donoszenia na nich. Nauczyciele i uczniowie muszą wiedzieć kto jest zaliczony przez władzę w poczet obcych agentów, aby nie cytować ich prac (Пятова, 2024).

⁴ С чего начинается Родина? [Od czego zaczyna się Ojczyzna?] – szeroko znana radziecka piosenka patriotyczna z filmu *Щит и меч* [Tarcza i miecz]. Autorem słów był Michaił Matusowski, a muzykę skomponował Władimir Basner. Wykonawcą pieśni w filmie był Mark Bernes. Tytuł utworu wszedł na stałe do języka codziennego, stając się przysłowiem czasów współczesnych. Był też często wykorzystywany w prasie (https://pl.wikipedia.org/wiki/Od_czego_zaczyna_sie_Ojczyzna, dostęp: 27.07.2025).

Od 1 września 2023 roku przywrócono w szkołach w klasach starszych „начальную военную подготовку” [podstawowe przygotowanie wojskowe]. Na tych lekcjach uczy się jak są zbudowane granaty ręczne, jak pilotować drony.

Od czerwca 2023 roku przywrócono znane z czasów radzieckich, obowiązkowe prace społeczne, na które nie potrzeba zgody rodziców. Były to kiedyś popularne wyjazdy dzieci na zbiory ziemniaków czy bawełny (Филимонов, 2023).

Od 1 września 2022 roku w każdej szkole i przedszkolach tydzień nauki rozpoczyna się również od uroczystego wciągnięcia flagi Rosji na maszt i odśpiewania hymnu.

Na specjalnej stronie internetowej „Rozmów o ważnych sprawach” – <https://пазговорывоважном.рф> [adres strony pisany cyrylicą] – opublikowane są materiały za rok szkolny 2022/2023, 2023/2024 i 2024/2025 – na każdy tydzień roku inny temat. Oprócz neutralnych tematów („Co to jest sukces?”, „Międzynarodowy Dzień Kobiet”, „Biznes i przedsiębiorczość technologiczna”, „Dzień studenta”, „Sztuczna inteligencja i człowiek”, „Z troską o siebie i otoczenie”, „Co to znaczy być dorosłym?”, „Jak założyć trwałą rodzinę”, „Wiek informacji”, „Dzień nauczyciela”, „Edukacja podatkowa”, „O szczęściu”, „Dzień ziemi”, „Dzień osób starszych”), są tematy związane z Rosją („Sport masowy w Rosji”, „Dzień druku rosyjskiego”, „Moja mała ojczyzna”, „Gościenna Rosja”, „Legends o Rosji”, „Drogami Rosji”, „10-lecie wielkiego Zwycięstwa w Wielkiej wojnie ojczyźnianej”, „Medycyna Rosji”, „Jedność narodów Rosji”, „Dzień jedności narodowej”), ideologiczne („Ruch Pierwszych”, „Krym i Sewastopol: 10 lat w ojczyściej przystani”) i in. Na stronie dostępne są tylko materiały z roku szkolnego 2024/2025.

Temat zajęć z 17 marca 2025 roku pt. „День воссоединения Крыма и Севастополя с Россией. 100-летие Артека” [Dzień ponownego przyłączenia Krymu i Sewastopola do Rosji. 100-lecie Arteku] został opracowany dla klas 1-2, 3-4, 5-7, 8-9, 10-11, szkoła średnia. W materiałach dla danego typu klas umieszczono „Scenariusz”, „Zalecenia metodyczne”, „Wideo”, „Prezentacja”, „Plakat”, „Elementy interaktywne”, „Materiały do rozdania”. Wszystko jest do pobrania ze strony. Jako główny sens podano „подписание договора о вхождении Республики Крым и Севастополя в состав Российской Федерации – важнейшее событие современной истории” [podpisanie umowy o wejściu Republiki Krymu i Sewastopola w skład Federacji Rosyjskiej – najważniejsze wydarzenie we współczesnej historii]. W etapie motywacyjnym lekcji jako sens podano „вхождение Республики Крым и города Севастополя в состав Российской Федерации – это восстановление исторической справедливости” [wejście Republiki Krymu i Sewastopola w skład Federacji Rosyjskiej to przywrócenie historycznej sprawiedliwości]. Zadanie w tej części lekcji to „способствовать формированию у обучающихся понимания воссоединения Крыма и Севастополя с Россией как восстановления исторической справедливости и возвращения в родную семью” [sprzyjanie kształtowaniu u uczniów zrozumienia ponownego przyłączenia Krymu i Sewastopola do Rosji jako przywrócenia sprawiedliwości historycznej i powrotu do rodziny].

W temacie z 27.01.2025 „День защитника Отечества” [Dzień obrońcy Ojczyzny] określono sens jako „Продолжатели традиций защиты Отечества и сегодня вносят вклад в защиту нашего народа и государства, сохранение мира и безопасности” [Kontynuatorzy tradycji obrony Ojczyzny również dziś wnoszą wkład w obronę naszego narodu i państwa, zachowanie pokoju i bezpieczeństwa].

Temat z 24.12.2024 „День героев Отечества” [Dzień bohaterów Ojczyzny] określa sens lekcji: „Герои Отечества – это самоотверженные и мужественные люди, которые любят свою Родину и трудятся во благо Отчизны. Качества героя – самопожертвование и ответственность за судьбу других, профессионализм и дисциплина, смелость и отвага. Участники СВО – защитники будущего нашей страны” [bohaterowie Ojczyzny to ludzie pełni poświęcenia i męscy, którzy kochają swoją Ojczyznę i pracują dla dobra Ojczyzny. Cechy takiego bohatera to – samopoświęcenie i odpowiedzialność za los innych, profesjonalizm i dyscyplina, śmiałość i odwaga. Uczestnicy specjalnej operacji wojskowej to obrońcy przyszłości naszego kraju].

II.7. „Руч первсзых”

Uczniów zachęca się podczas „Rozmów”, aby wstępowali do organizacji „Движение первых” [Ruchu Pierwszych]. Jest to organizacja młodzieżowa, która powstała w maju 2022 roku na mocy ustawy podpisanej przez Putina „О российском движении детей и молодежи” [O rosyjskim ruchu dzieci i młodzieży]. Ruch jest finansowany z budżetu federalnego. Dewizą ruchu są słowa: „Быть с Россией, быть человеком, быть вместе, быть в движении, быть первым” [Być z Rosją, być człowiekiem, być razem, być w ruchu, być pierwszym] (*«Движение...»*, 2023). Najważniejsze wartości Ruchu to: „Жизнь и достоинство” [Życie i godność], „Патриотизм” [Patriotyzm], „Добро и справедливость” [Dobro i sprawiedliwość], „Созидательный труд” [Praca twórcza], „Крепкая семья” [Silna rodzina], „Взаимопомощь и взаимоуважение” [Wzajemna pomoc i wzajemny szacunek], „Единство народов России” [Jedność narodów Rosji], „Историческая память” [Pamięć historyczna], „Мечта” [Marzenia] i „Служение отечеству” [Służba Ojczyźnie].

Do Ruchu przyjmuje się osoby w wieku od 6 do 18 lat. Dorośli mogą zajmować się organizacją imprez. Wychowaniem nie mogą zajmować się osoby, które zostały uznane za agentów obcych. Ruch jednoczy organizacje młodzieżowe, np. „Юнармия” [Junarmia, dosł. Młoda Armia] czy „Российское движение школьников” [Rosyjski Ruch Uczniów].

Celami Ruchu są:

[91] „содействие проведению государственной политики в интересах детей и молодежи” [wspieranie organizowaniu polityki państwowej w interesie dzieci i młodzieży]; „содействие воспитанию детей, их профессиональной ориентации, организация досуга детей и молодежи” [wspieranie wychowania dzieci, ich ukierunkowania zawodowego, organizacji spędzania czasu wolnego przez dzieci i młodzież]; „создание равных возможностей для всестороннего развития и самореализации детей и молодежи” [tworzenie równych możliwości dla wszechstronnego rozwoju i samorealizacji dzieci i młodzieży]; „подготовка детей и молодежи к полноценной жизни в обществе, включая формирование их мировоззрения на основе традиционных российских духовных и нравственных ценностей” [przygotowanie dzieci i młodzieży do pełnowartościowego życia w społeczeństwie, w tym kształtowanie ich światopoglądu na bazie tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych] (Ibidem).

W ramach Ruchu uczniowie odbywają staże, zwiedzają zabytki, otrzymują konsultacje od ekspertów. Ruch organizuje imprezy patriotyczne, np. z okazji Dnia Zwycięstwa zainicjował akcję „Окна Победы” [Okna Zwycięstwa], w ramach której Rosjanie w oknach mieszkań wystawiali symbole Zwycięstwa. Ruch posiada również własny kanał telewizyjny „Движ” [Dwiż, skrót od движение – GAZ] (Ibidem). Co ciekawe, po wejściu na stronę Ruchu <https://будьвдвижении.рф> pojawia się automatycznie tekst w języku polskim, oczywiście z licznymi błędami, ale wersja rosyjskojęzyczna nie daje się ustawić.

II.8. „Junarmia”

„Всероссийское детско-юношеское военно-патриотическое общественное движение «Юнармия»” [Wszechrosyjski Dziecięco-Młodzieżowy Wojskowo-Patriotyczny Ruch Społeczny „Junarmia”], został założony w 2016 roku. Ma realizować rozwój moralny, społeczny, fizyczny i intelektualny dzieci i młodzieży w wieku 8-18 lat. Jednym z założycieli jest pierwsza kosmonautka Walentyna Tierieszkowa oraz były minister obrony Siergiej Szojgu, dlatego często nazywa się ją „armią Siergieja Szojgu”. Organizacja zbudowana jest według struktury wojskowej, ze stopniami, odznaczeniami i mundurami. Ma własne godło i flagę. Jak zauważa G. Kuczyński „ta organizacja bardziej przypomina nazistowski Hitlerjugend niż sowiecki Komsomol. Zmilitaryzowana i sfanatyzowana. Przyszłe mięso armatnie w wojnie z Zachodem. Dzieci i młodzież cynicznie indoktrynowania przez reżim rosyjski” (2023).

Zgodnie ze statutem celami „Junarmii” są:

[92] „воспитание и формирование подрастающего поколения, всестороннее развитие личности у детей и подростков, удовлетворение их индивидуальных потребностей в интеллектуальном, нравственном и физическом совершенствовании; участие в реализации государственной молодежной политики Российской Федерации; реализация государственной политики в области воспитания (в том числе военно-патриотического) подрастающего поколения; оказание содействия в подготовке граждан Российской Федерации к военной службе и формирование у молодежи готовности и практической способности к выполнению гражданского долга и конституционных обязанностей по защите Отечества; осуществление благотворительной, гуманитарной и волонтерской деятельности” (Устав..., 2025, s. 4) [wychowanie i kształtowanie młodego pokolenia, wszechstronny rozwój osobowości dzieci i młodzieży, zaspokajanie ich indywidualnych potrzeb w zakresie doskonalenia intelektualnego, moralnego i fizycznego; udział w realizacji państwowej polityki młodzieżowej Federacji Rosyjskiej; realizacja państwowej polityki w zakresie wychowania (w tym także wychowania wojskowo-patriotycznego) młodego pokolenia; wspieranie przygotowania obywateli Federacji Rosyjskiej do służby wojskowej oraz kształtowanie wśród młodzieży gotowości i praktycznej zdolności do wypełniania obywatelskiego obowiązku i konstytucyjnych zobowiązań w zakresie obrony Ojczyzny; prowadzenie działalności charytatywnej, humanitarnej i wolontariackiej].

Na stronie „Junarmii” umieszczono zakładkę „Аллея Памяти” [Aleja Pamięci], gdzie zamieszczono sylwetki i zdjęcia żołnierzy poległych w specjalnej operacji wojskowej w Ukrainie. Mają to być wzorce patriotyzmu dla młodzieży rosyjskiej. Kolejna zakładka to „Летние юнармейские игры” [Letnie Igrzyska Junarmiejców], które odbywały się w dniach 30 maja – 19 czerwca 2025 roku dla młodzieży w wieku 12-16 lat „skierowana na patriotyczne wychowanie, kształtowanie zdrowego stylu życia, rozwój i socjalizację junarmiejców, a także twórcze spotkania z mistrzami olimpijskimi, mistrzami sportu”. W ramach igrzysk odbywały się zawody z lekkiej atletyki, pływania, piłki nożnej, koszykówki i siatkówki.

Młodzież w wieku 14-17 lat w dniach 4-24 maja odbywała szkolenia w zakresie pilotowania dronów, desantu, wiedzy taktycznej i specjalistycznej, wywiadu w Centrum Dziecięcym „Смена” [Smiena, czyli ‘zmiana’ – GAZ]. W ramach programu „Юнтех” [Juntech] młodzież w wieku 14-17 lat odbywała w dniach 14-27 kwietnia 2025 roku szkolenie w zakresie robotów mobilnych, architektury przestrzeni miejskiej, designu graficznego i CAD, dziennikarstwa multimedialnego, inżynierii systemów kosmicznych, technologii laserowych, używania bezpilotowych systemów lotniczych, a także przygotowania ogniowego i medycyny taktycznej.

Szefem sztabu generalnego „Junarmii” jest Władysław Gołowin, były uczestnik specjalnej operacji wojskowej w Ukrainie, który zasłynął szturmem Mariupola. W marcu 2025 roku oświadczył, że do organizacji należy ponad 1,8 mln osób, z czego 12 tys. to uczestnicy specjalnej operacji. Według niego „Junarmia” ma nowy cel – „поднять патриотическое воспитание на новый уровень” [wzniesić wychowanie patriotyczne na nowy poziom] i „вдохновить будущих защитников нашей страны” [pobudzić przyszłych obrońców naszego kraju] (*Начумба...*, 2025). W „Junarmii” utworzono sekcje chłopięcą i dziewczęcą z oddzielnymi szkoleniami: „młode Rosjanki uczą się szycia, gotowania, szermierki i tańca. Mają także lekcje pierwszej pomocy i samoobrony. Dodatkowo przechodzą szkolenie z języków obcych. Chłopcy skupiają się głównie na sprawności fizycznej. Rekrutów uczy się pływania i strzelania z broni pneumatycznej oraz karabinów maszynowych” (*Młoda armia...*, 2022).

Jak wyliczyli dziennikarze Kreml w 2025 roku zwiększył nakłady na organizację, a od początku wojny, czyli tzw. specjalnej operacji wojskowej, przekazano już 1 mld rubli, a głównymi sponsorami stały się banki (*Расходы...*, 2025).

„Junarmia” została objęta sankcjami UE za: „popieranie rosyjskiej wojny napastniczej przeciwko Ukrainie i rozpowszechnianie rosyjskiej propagandy dotyczącej wojny; używanie symbolu wojskowego „Z” wykorzystywanego przez rosyjską propagandę do promowania rosyjskiej inwazji na Ukrainę; zorganizowanie kampanii, podczas której uczniowie zostali poproszeni o pisanie listów do rosyjskich żołnierzy biorących udział w rosyjskiej inwazji na Ukrainę; zbieranie darowizn dla oddziałów walczących na wojnie; organizowanie letnich obozów dla dzieci na terytorium bezprawnie zaanektowanego Półwyspu Krymskiego” (Dura, 2024).

Organizacja „Where Are Our People?” odnalazła zdjęcia z dziećmi z zajętego przez Rosjan Donbasu w mundurach „Junarmii” w Wołgogradzie. Twierdzi się, że Rosjanie siłą wcielają dzieci i młodzież z zajętych terenów do tej organizacji (Kozłowski, 2023). Również BBC News podała, iż „działalność Junarmii jest częścią kampanii, mającej za zadanie nie tylko wymazanie ukraińskiej tożsamości narodowej, ale też zwrócenie młodych Ukraińców przeciwko własnemu krajowi (...). W tych działaniach indoktrynacyjnych

biorą też udział rosyjscy żołnierze w służbie czynnej, odwiedzając szkoły i prowadząc tzw. lekcje odwagi. Wychwalają własne czyny wojenne i przedstawiają ukraińskie siły zbrojne jako brutalnych, niezdyscyplinowanych neonazistów” (*Junarmia i lekcje...*, 2025).

II.9. Wychowanie patriotyczne według Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej

Ponieważ w Rosji istnieje specyficzny sojusz tronu i ołtarza warto przyjrzeć się poglądom i czynom hierarchów cerkwi na kwestię wychowania patriotycznego.

Dla Cerkwi problem wychowania patriotycznego jest niezwykle ważny, o czym wyraził się patriarcha Cyryl I, mówiąc, że „стержнем нашего патриотизма является любовь к Отечеству, к вере православной” [oś naszego patriotyzmu stanowi miłość do Ojczyzny, do wiary prawosławnej]:

[93] „Задача Церкви и, я думаю, не только Церкви – власти, всех нас заключается в том, чтобы мы умели, обращаясь к нашему молодому поколению, воспитывать у молодежи чувства патриотизма, любви к Отечеству, к вере православной, которая является стержнем нашего патриотизма, для того чтобы это новое поколение способно было идти вперед тогда, когда наше поколение уже сойдет с исторической арены” (*Святейший...*, 2019) [Zadaniem Cerkwi – i, jak sądzę, nie tylko Cerkwi, lecz także władz i nas wszystkich – jest to, abyśmy potrafili, zwracając się do młodego pokolenia, wychowywać w nim poczucie patriotyzmu, miłość do Ojczyzny, do wiary prawosławnej, która stanowi oś naszego patriotyzmu, tak aby to nowe pokolenie było zdolne iść naprzód wtedy, gdy nasze pokolenie zejdzie już ze sceny dziejowej].

Według patriarchy wychowaniu patriotycznemu mogą służyć ruch wolontariacki, obozy młodzieżowe, wyjazdy do muzeów sławy bojowej (*Om того...*, 2020).

Protojerej⁵ Dmitrij Połochow wyjaśnia znaczenie patriotyzmu dla cerkwi prawosławnej, według którego „патриотизм является исполнением заповеди о любви к Богу и ближним” [patriotyzm to wypełnianie przykazania miłości do Boga i bliźniego], „выполнение гражданских обязанностей представляются как образ главного, вечного служения Царю Небесному, следовательно, исполнять их без усердия и любви к своему государству греховно” [wypełnianie obowiązków obywatelskich jest obrazem służby wiecznemu Królowi, a zaniedbywanie ich z braku gorliwości i miłości do państwa jest grzechem], a „любовь к Отчизне у русского православного человека соизмерима лишь с любовью к своей вере, ради которой он готов претерпеть любые мучения и даже саму смерть” [miłość do Ojczyzny u rosyjskiego prawosławnego człowieka jest równa miłości do swojej wiary, dla której gotów jest znieść wszelkie cierpienia, a nawet oddać życie]:

[94] „Для христианина патриотизм является исполнением двуетединой заповеди о любви к Богу и ближним (Мф. 22, 37-38; Мк. 12, 30; Лк. 10, 27.).

Христианин-патриот любит свое Отечество как место где пребывает

⁵ Protojerej – w Cerkwi prawosławnej i części katolickich Kościołów wschodnich przełożony kleru katedralnego lub zwierzchnik większej parafii. Stanowisko protojereja odpowiada stanowisku dziekana kapitulnego – prałata kapituły katedralnej lub kolegiackiej.

и сохраняется Православная Церковь, где осуществляется его духовное приготовление к Отечеству Небесному, как об этом говорил святой праведный Иоанн Кронштадтский: «Помните, что Отечество земное с его Церковью есть преддверие Отечества небесного, потому любите его горячо и будьте готовы душу свою за него положить». Поэтому, для православного христианина, выполнение гражданских обязанностей представляются как образ главного, вечного служения Царю Небесному, следовательно, исполнять их без усердия и любви к своему государству греховно, пишет этот же святой, потому что: «Земная служба есть испытательная, приготовительная служба к служению на небесах» [...]. Любовь к Отчизне у русского православного человека соизмерима лишь с любовью к своей вере, ради которой он готов претерпеть любые мучения и даже саму смерть. Отсюда можно заключить, что само чувство патриотизма необходимо признавать не только гражданской, но и христианской добродетелью» (Полохов, 2008) [Dla chrześcijanina patriotyzm to wypełnianie dwójakiego przykazania miłości – do Boga i bliźniego (Mt 22, 37-38; Mk 12, 30; Łk 10, 27). Chrześcijanin-patriota kocha swoją ojczyznę jako miejsce, gdzie trwa i działa Cerkiew Prawosławna, gdzie dokonuje się jego duchowe przygotowanie do Ojczyzny Niebieskiej. Święty Jan z Kronsztadu⁶ mówił: „Pamiętajcie, że ziemską ojczyznę z jej Cerkwią jest przedsionkiem ojczyzny niebiańskiej, dlatego kochajcie ją gorąco i bądźcie gotowi oddać za nią duszę swoją”. Dla prawosławnego chrześcijanina wypełnianie obowiązków obywatelskich jest zatem obrazem służby wiecznemu Królowi, a zaniedbywanie ich z braku gorliwości i miłości do państwa jest grzechem. Ten sam święty pisał: „Ziemską służbę jest próbą i przygotowaniem do służby niebiańskiej”. Miłość do Ojczyzny u rosyjskiego prawosławnego człowieka jest równa miłości do swojej wiary, dla której gotów jest znosić wszelkie cierpienia, a nawet oddać życie. Stąd można wywnioskować, że samo uczucie patriotyzmu należy uznać nie tylko za cnotę obywatelską, lecz także za cnotę chrześcijańską].

Przedstawia również zagrożenia w edukacji w sferze patriotycznej, którymi są: „современные либеральные стандарты, характерные для такой достаточно нетерпимой к иным религиозным и национальным особенностям идеологии, как светский, или секулярный гуманизм” [nowoczesne standardy liberalne, charakterystyczne dla ideologii świeckiego, czy też sekularnego humanizmu]:

⁶ Jan z Kronsztadu (1829-1908) – święty Kościoła prawosławnego. Prowadził życie pobożne, poświęcone modlitwie oraz biednym. W opublikowanym pośmiertnie dzienniku upowszechniał częste odmawianie Modlitwy Jezusowej. Nawoływał także do częstego przystępowania do Komunii Świętej. W okresie pierwszych 15 lat pracy jako kapłan gorliwie angażował się w pomoc najuboższym, co spotkało się z dystansem i niezrozumieniem. Po jakimś czasie duszpasterz zbudował sobie niebywałą renomę, zdobywając popularność niemal w całej Rosji. Jeszcze za życia wielu uznawało go za osobę świętą – kierowano do niego setki listów z prośbami o modlitwę oraz wsparcie nie tylko dla jego rodzimej Rosji, jak i dla innych krajów. Święty Jan Kronsztadzki znany jest także jako cudotwórca, który za sprawą swojej modlitwy był w stanie uleczać cielesne choroby, a także doprowadzić do duchowego odnowienia grzeszników (<https://3dom.pro/13989-sw-jan-z-kronsztadu-moje-zycie-w-chrystusie.html>, dostęp: 30.07.2025).

[95] „наиболее опасной тенденцией в современной российской образовательной системе в области патриотического воспитания может стать ориентация на современные либеральные стандарты, характерные для такой достаточно нетерпимой к иным религиозным и национальным особенностям идеологии, как светский, или секулярный гуманизм. Главный тезис, из которого исходят в своих рассуждениях новые гуманисты, утверждает, что если человека избавить от религиозных убеждений, национального самосознания и старой идеологии, то их место в личной и общественной жизни неизбежно займут идеалы и ценности секулярного гуманизма. Основной ценностью в этом мировоззрении провозглашается практически ничем неограниченная свобода, которая понимается как «право каждой личности на собственный образ жизни, простирающееся настолько далеко, насколько это не наносит ущерба другим». Другими словами, этика гуманизма настаивает на практически безграничной свободе человека, единственным пределом которой является свобода другой личности” [...] (Ibidem) [najbardziej niebezpieczną tendencją we współczesnym rosyjskim systemie edukacyjnym w zakresie wychowania patriotycznego może być ukierunkowanie na nowoczesne standardy liberalne, charakterystyczne dla ideologii świeckiego, czy też sekularnego humanizmu, który cechuje się znaczną nietolerancją wobec odmiennych religijnych i narodowych tożsamości. Główna teza, od której wychodzą w swych rozważaniach nowi humaniści, głosi, że jeśli człowieka uwolni się od przekonań religijnych, świadomości narodowej i „starej” ideologii, to ich miejsce w życiu osobistym i społecznym nieuchronnie zajmą ideały i wartości sekularnego humanizmu. Podstawową wartością tego światopoglądu jest niemal nieograniczona wolność, pojmowana jako „prawo każdej osoby do własnego stylu życia, sięgające tak daleko, jak długo nie szkodzi to innym”. Innymi słowy, etyka humanizmu domaga się praktycznie nieograniczonej wolności jednostki, której jedynym ograniczeniem ma być wolność drugiego człowieka].

Cerkiew Prawosławna aktywnie włącza się w wychowanie patriotyczne młodych Rosjan. W diecezji stawropolskiej powstał „Архирейский козацкий конвой” [Biskupi Konwój Kozacki], w ramach którego dzieci od 10 roku życia poznają podstawy wiary prawosławnej i jednocześnie chłopców uczy się posługiwania bronią, a dziewczynki uczy się robótek ręcznych. Wszyscy przechodzą kurs walki w warunkach leśnych i zajęcia praktyczne z maskowania się. Organizatorzy zapraszają na spotkania żołnierzy, którzy walczyli w Ukrainie, żołnierzy z gwardii narodowej (*Православная...*, 2024).

Specyficzną edukację patriotyczną prowadzi patriarchat moskiewski wobec dzieci z zajętych przez Rosję terenów ukraińskich. Fakty te opisała organizacja „Doxa” wspólnie z Kidmapping. Na stronie „Doxa” znajduje się informacja: „jeśli znajdujesz się na terenie Rosji lub planujesz wrócić do niej nie wolno Ci kopiować tych materiałów w mediach społecznościowych, powoływać się na nie i publikować cytatów” (*Патриотизм, приюты...*, 2024). Organizacja podaje, że od pierwszych dni ataku na Ukrainę z internatów w Donbasie zaczęto wywozić dzieci do obwodu rostowskiego i przyjeżdżał do nich metropolita Merkury, rozdawał słodczyce. Od razu duchowny – proboszcz parafii Marii

Magdaleny z chutoru Czerwony Desant w obwodzie rostowskim ochrzcił 33 dzieci. Duchowny został nagrodzony „za wkład w wychowanie patriotyczne dorastającego pokolenia” (Ibidem). Dzieci z sierocińców z obwodu donieckiego i ługańskiego przewieziono do prawosławnych sierocińców w obwodzie woroneskim. Najbardziej znane jest schronisko „Pokrow”, gdzie przetrzymuje się dzieci w wieku od 3 do 18 lat i dokąd sam Putin przyjeżdżał „modlić się szczerze, z całego serca” (Ibidem).

W Permiu w prawosławnych szkołkach niedzielnych przeprowadzono akcję „Возвращайся живым” [Wracaj żywy], w ramach której dzieci wykonywały rysunki dla żołnierzy „specjalnej operacji wojskowej”, zbierano żywność, odzież i środki higieny. Dzieci musiały modlić się za żołnierzy rosyjskich. W Krasnokamsku w Kraju Permskim zorganizowano drogę krzyżową w której szedł duchowny Georgij Worobiow, który wrócił z Donbasu. Podczas drogi krzyżowej odczytywano nową modlitwę „О Святой Руси” [O Świętej Rusi] ułożoną przez Cyryla I we wrześniu 2022 roku. To modlitwa o zdrowie dla tych, którzy walczą w Ukrainie (tamże).

[96] „Господи Боже сил, Боже спасения нашего, призри в милости на смиренныя рабы Твоя, услыши и помилуй нас: се бо брани хотящия ополчишася на Святую Русь, чающе разделить и погубити единый народ ея. Возстани, Боже, в помощь людем Твоим и подаждь нам силою Твоею победу. Верным чадам Твоим, о единстве Русския Церкви ревнующим, поспешествуй, в духе братолюбия укрепи их и от бед избави. Запрети раздирающим во омрачении умов и ожесточении сердец ризу Твою яже есть Церковь Живаго Бога, и замыслы их ниспровергни. Благодатию Твоею власти предержащия ко всякому благу настави и мудростию обогати! Воины и вся защитники Отечества нашего в заповедех Твоих утверди, крепость духа им низпосли, от смерти, ран и пленения сохрани! Лишенные крова и в изгнании сущия в дома введи, алчущия напитай, недугующия и страждущия укрепи и исцели, в смятении и печали сущим надежду благую и утешение подаждь! Всем же во дни сия убиенным и от ран и болезней скончавшимся прощение грехов даруй и блаженное упокоение сотвори! Исполни нас яже в Тя веры, надежды и любви, возстави паки во всех странах Святой Руси мир и единомыслие, друг ко другу любовь обнови в людях Твоих, яко да едиными усты и единым сердцем исповемся Тебе, Единому Богу в Троице славимому. Ты бо еси заступление, и победа, и спасение уповающим на Тя и Тебе славу возсылаем, Отцу и Сыну и Святому Духу, ныне и присно, и во веки веков. Аминь” (Агафонов, 2022) [Panie, Boże Zastępów, Boże naszego zbawienia, wejrzyj miłosiernie na pokornych sług Twoich, wysłuchaj nas i zmiłuj się: oto bowiem wrogowie zbroją się przeciwko Świętej Rusi, pragnąc podzielić i zgubić jej jeden lud. Powstań, Boże, na pomoc Twojemu ludowi i daj nam zwycięstwo mocą Twoją. Wiernym dzieciom Twoim, gorliwym o jedność Cerkwi Ruskiej, dopomóż, umocnij ich w duchu braterskiej miłości i wybaw od nieszczęść. Zabroń tym, którzy w zaślepieniu umysłów i zatwardziałości serc rozdzierają szatę Twoją – którą jest Cerkiew Boga Żywego – i zniwecz ich zamiary. Łaską Twoją prowadź rządzących ku wszelkiemu dobru i obdarz ich mądrością! Wojowników i wszystkich obrońców naszej Ojczyzny utwierdź w Twoich przykazaniach,

ześlij im moc ducha, zachowaj od śmierci, ran i niewoli! Tych, którzy zostali bez dachu nad głową i przebywają na wygnaniu, wprowadź do domów, głodnych nakarm, chorych i cierpiących umocnij i uzdrów, tym zaś, którzy są w zamięcie i smutku, daj dobrą nadzieję i pocieszenie! Wszystkim, którzy w tych dniach polegli lub zmarli z powodu ran i chorób, daruj odpuszczenie grzechów i daj im błogosławiony odpoczynek! Napełnij nas wiarą, nadzieją i miłością ku Tobie, przywróć pokój i jedynomyślność we wszystkich krajach Świętej Rusi, odnów miłość wzajemną w Twoim ludzie, abysmy jednym sercem i jednymi ustami wyznawali Ciebie, Jedyne Boga, chwalonego w Trójcy. Albowiem Ty jesteś obroną, zwycięstwem i zbawieniem tych, którzy w Tobie pokładają nadzieję, i Tobie chwałę oddajemy: Ojcu i Synowi, i Świętemu Duchowi, teraz i zawsze, i na wieki wieków. Amen].

W czerwcu 2023 roku w Permie zorganizowano szkolenie dla dzieci, w trakcie którego śpiewano pieśni patriotyczne, odbyło się spotkanie z żołnierzem, który wrócił z Ukrainy, uczono obsługi automatów (Романова, 2023).

Cerkiew aktywnie włączyła się w przygotowanie studentów szkół wojskowych, gdzie wielu duchownych-byłych żołnierzy prowadzi zajęcia. Przykładowo, w Riazańskiej Wyższej Uczelni Powietrzno-Desantowej powołano Centrum Duchowo-Moralnego Odrodzenia. Studentów uczy się podstaw wiary prawosławnej, prawosławnej kultury, historii Rosji, odrodzenia tradycji ludowych, studenci biorą udział w imprezach organizowanych przez Cerkiew, zwiedzają muzea. Podczas zwiedzania „przewodnicy zawsze zwracają uwagę kursantów na to jak prezydent Rosji aktywnie komunikuje się z patriarchą Całej Rusi w różnych kwestiach, które dotyczą wiary obywateli”. W uczelniach wojskowych prowadzonych przez MSW Rosji organizuje się wieczorki tematyczne, wystawy obrazów rosyjskich malarzy oraz grafików na tematy biblijne. Najwięcej jest „dyskusji o wierze” – duchowni opowiadają o wartościach duchowych, tajemnicach sakramentów, o rodzinie oraz relacjach małżeńskich (Кипреев, 2023, s. 70-71).

Podsumowanie

Wychowanie w miłości do ojczyzny, jej kultury, języka, dziedzictwa to naturalna tendencja w każdym kraju. Rosyjski dyskurs patriotyczny odwołuje się do uniwersalnych wartości stanowiących o patriotyzmie, takich jak miłość, szacunek, duma, troska, odpowiedzialność, poczucie obowiązku, tolerancja, gotowość do poświęcenia się, wysławianie osiągnięć własnego kraju. Ale oprócz tych szczytnych idei młodym ludziom wpaja się kremlowską wersję o konieczności obrony Rosjan gnębionych w nazistowskiej Ukrainie, o przywróceniu sprawiedliwości historycznej w postaci aneksji Krymu, stawia się za bohaterów żołnierzy zabijających Ukraińców.

Kremlowi pomaga Cerkiew Prawosławna, indoktrynując dzieci, szkoląc w miłości do Rosji porwane dzieci ukraińskie. Państwo nie ogranicza się tylko do wydawania dokumentów prawnych, ale i rekomenduje sposoby przeprowadzania lekcji, przygotowuje materiały dydaktyczne, zajmuje się tworzeniem młodzieżowych organizacji militarnych. Wszystko to pod szyldem miłości do Rosji i walki ze złym Zachodem, a cerkiew wpaja, że miłość do ojczyzny to miłość do wiary, dla której można oddać życie. Prowadzi się na szeroką skalę przygotowywanie młodzieży do fanatycznej walki. Dlatego powinniśmy

zdawać sobie sprawę z tego, co się dzieje za wschodnią granicą, z jakimi rosyjskimi „prawosławnymi” „patriotami” będziemy mieć do czynienia, gdy wejdą w dorosłe życie. Specjalnie używamy tutaj cudzysłowu, gdyż ta ideologia nie ma nic wspólnego z wiarą w Boga i poszanowaniem ojczyzny. To fanatyzm religijno-państwowy, który jest cechą obecnej Rosji. Celem tego tekstu jest więc uświadomienie zagrożenia ideologicznego, z którym możemy się zetknąć.

Bibliografia

- Dura, M. (2024). *Rosja: Pranie mózgów przechodzi w program „wirowanie”*. Pobrane z: <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/rosja-pranie-mozgow-przechodzi-w-program-wirowanie>.
- Fleischer, M. (2003). Stabilność polskiej symboliki kolektywnej. W: J. Bartmiński (red.), *Język w kręgu wartości*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Junarmia i lekcje odwagi. Tak Moskwa rusefikuje ukraińskie dzieci*. (2025). Pobrane z: <https://www.onet.pl/informacje/kai/junarmia-i-lekcje-odwagi-tak-moskwa-rusefikuje-ukraińskie-dzieci/gefbgls,30bc1058>.
- Kapela, E. (2019). Pojęcie patriotyzmu w polskim i rosyjskim dyskursie parlamentarnym. W: A. Charciarek, A. Zych (red.), *Gatunki i style dyskursu publicznego w ujęciu konfrontatywnym* (s. 105-130). Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Kozłowski, P. (2023). *Młodzi Ukraińcy wcelani siłą do Junarmii. „To takie nowe Hitlerjugend”*. Pobrane z: <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/9005845,mlodzi-ukraincy-wcielani-sila-do-junarmii-to-takie-nowe-hitlerjugend.html>.
- Kuczyński, G. (2023). *Junarmia to rodzaj putinowskiego Hitlerjugend. Jak reżim zatruwa umysły młodych Rosjan*. Pobrane z: <https://i.pl/junarmia-to-rodzaj-putinowskiego-hitlerjugend-jak-rezim-zatruwa-umysly-mlodych-rosjan/ar/c1-17442253>.
- Młoda Armia Putina. Za broń chwytają nawet ośmiolatki*. (2022). Pobrane z: <https://www.o2.pl/informacje/mloda-armia-putina-za-bron-chwytaja-nawet-osmiolatki-6743775594162784a>.
- Агафонов, И. (2022). *Молитва Патриарха о Святой Руси*. Pobrane z: <https://www.miloserdie.ru/news/molitva-patriarha-o-svyatoj-rusi/>.
- «Движение первых»: как появилось и чем занимается*. (2023). Pobrane z: <https://www.kommersant.ru/doc/6349545>.
- «За Родину-мать не страшно умирать»*. Школьники будут проводить уроки патриотизма на примере спецоперации на Украине. (2022). Pobrane z: <https://www.fontanka.ru/2022/08/30/71611319/>.
- Кипреев, С. (2023). О роли православия в формировании патриотизма у курсантов силовых структур. *Вестник ПСТГУ. Серия IV: Педагогика. Психология. Вып., 68, 63-75*. Pobrane z: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-rol-i-pravoslaviya-v-formirovanii-patriotizma-u-kursantov-silovyh-struktur/viewer>.
- Корелина, А., Карпова, А. (2024). *Что такое «Разговоры о важном» и можно ли их пропускать. Простыми словами*. Pobrane z: <https://secretmag.ru/enciklopediya/chto-takoe-razgovory-o-vazhnom.htm>.
- Лебедев, А., Коханова, Л. (2015). Понятие «патриотизм» в современном прочтении: этимология и семантика. *Вестник ЮУрГУ. Серия Лингвистика, 12(1), 29-34*.
- Мартинов, М., Фадеева, Л., Габеркорн, А. (2020). Патриотизм как политический дискурс в Современной России. *Полис. Политические исследования, 2 (s. 109-121)*. Москва: МГИМО.

- Начштаба «Юнармии»: членами движения являются 12 тысяч бойцов СВО.* (2025). Pobrane z: <https://www.kommersant.ru/doc/7605655>.
- Основы патриотического воспитания граждан Российской Федерации. Методические рекомендации.* (2022). Pobrane z: https://www.herzen.spb.ru/upload/medialibrary/6b5/rg6f57653g84qu7ew2bqns3xp8g00o6l/metodicheskie_rekomendacii_osnovy_patr._vospitaniya_1_.pdf.
- От того, каким будет воспитание молодежи сегодня во многом зависит благополучие России, – патриарх.* (2020). Pobrane z: <https://foma.ru/ot-togo-kakim-budet-vospitanie-molodezhi-segodnya-vo-mnogom-zavisit-blagopoluchie-rossii-patriarh-kirill.html>.
- Патриотизм, приюты и «Русский мир». Расследование: Как русская православная церковь воспитывает детей с оккупированных территорий Украины.* (2024). Pobrane z: <https://doxa.team/articles/deport-rpc>.
- Полохов, Д. (2008). Взгляд Православной Церкви на патриотизм и патриотическое воспитание. *Труды Саратовской Православной Духовной семинарии, Вып., 2*, 188-198. Pobrane z: https://azbyka.ru/otechnik/Dimitrij_Polohov/vzgljad-pravoslavnoj-tserkvi-na-patriotizm-i-patrioticheskoe-vospitanie/.
- Постановление Правительства РФ от 5 октября 2010 г. № 795 „О государственной программе «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2011-2015 годы»”.* (2010). Pobrane z: <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/99483/>.
- Православная церковь учит убивать школьников? РПЦ создала военно-патриотический отряд для детей.* (2024). Pobrane z: <https://arbatmedia.kz/exo-moskvy/pravoslavnaya-cerkov-ucit-ubivat-skolnikov-rpc-sozdala-voenno-patrioticeskii-otryad-dlya-detei-9551>.
- Пуликовский, С. (2020). Дискурс патриотизма в политическом процессе современной России. *Южно-Российский журнал социальных наук*, 21(4), 71-85.
- Пятова, М. (2024). Уроки патриотизма, доносы и «Движение первых». Pobrane z: <https://novayagazeta.eu/articles/2024/02/15/uroki-patriotizma-donosy-i-dvizhenie-pervykh>.
- Расходы на «Юнарию» Путина увеличили вдвое.* (2025). Pobrane z: <https://www.moscowtimes.ru/2025/04/22/dokhodnost-gosdolga-evrozony-pokazyvaet-dinamiku-luchshe-ust-na-fone-kritiki-trampa-v-adres-frs-a161654>.
- Романова, Л. (2023). Равнение на «мирность духа». Как Церковь воспитывает в детях военный патриотизм. Pobrane z: <https://thenewtab.io/kak-tserkov-vospityvaet-v-detyakh-voenniy-patriotizm/>.
- Святейший патриарх Кирилл: Патриотическое воспитание молодежи – залог успешного будущего России.* (2019). Pobrane z: <https://pravoslavie.ru/126243.html>.
- Устав Всероссийского детско-юношеского военно-патриотического общественного движения «Юнармия».* (2025). Pobrane z: <https://yunarmy.ru/ustav.pdf>.
- Федеральный закон от 30 декабря 2020 г. № 489-ФЗ «О молодежной политике Российской Федерации» (с изменениями и дополнениями).* (2020). Pobrane z: <https://base.garant.ru/400156192/>.
- Филимонов, С. (2023). Патриотизм и трудовое воспитание: что изменилось в школах с начала «спецоперации». Pobrane z: <https://www.forbes.ru/forbeslife/495442-patriotizm-i-trudovoe-vospitanie-cto-izmenilos-v-skolah-s-nacala-specoperacii>.